

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	051 Економіка
Спеціалізація (за наявності)	Міжнародна економіка

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**РЕСУРСИ І МОДЕЛІ ВИРІШЕННЯ
ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ**

здобувачки Войтюк Ганни Михайлівни

Науковий керівник: к.е.н., професор Козак Вадим Григорович

**Робота допущена до захисту
перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професор Галенко О. М.

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

Галузь знань
Спеціальність
Спеціалізація (за наявності)

05 Соціальні та поведінкові науки
051 Економіка
Міжнародна економіка

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи
(гарант) освітньо-професійної
програми
д.е.н., професор Я. М. Столярчук

_____ 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри
міжнародного обліку і аудиту
д.е.н., професор О. М. Галенко

_____ 2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачці вищої освіти Войтюк Ганні Михайлівні

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Ресурси і моделі вирішення глобальної продовольчої проблеми»

Тему затверджено наказом ректора Університету від 28 лютого 2024 р. №462-
ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах: наукової, навчальної і методично-довідкової літератури, законодавчих та нормативних документів.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми
Розділ 2	Шляхи вирішення глобальної продовольчої проблеми
Об'єкт дослідження:	глобальна продовольча проблема
Предмет дослідження:	практика розв'язання продовольчої проблеми
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	розробка рекомендацій щодо вирішення глобальної продовольчої проблеми

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Дослідити теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми. Визначити методики вимірювань масштабів глобальної продовольчої проблеми. Дослідити сучасний стан та тенденції продовольчої забезпеченості світу.
У розділі 2	Визначити вплив економічних моделей та ресурсів на подолання глобальної продовольчої проблеми. Дослідити вплив національного регулювання та проектів міжнародних організацій на вирішення продовольчої проблеми. Дослідити стан продовольчої безпеки України та її роль в глобальній продовольчій безпеці.

Завдання підготував
науковий керівник Козак В.Г. _____ « ____ » _____ 20__ р.

Завдання одержав
здобувач Войтюк Г. М. _____ « ____ » _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 60 сторінок, 1 таблицю, 1 рисунок, список використаних джерел з 36 найменувань, додатки.

РЕСУРСИ І МОДЕЛІ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

Об'єктом дослідження є продовольча криза як глобальна економічна проблема сучасності.

Предметом дослідження є практика використання соціально-економічних ресурсів та моделей вирішення продовольчої проблеми.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження, систематизація та узагальнення стану продовольчої забезпеченості та методів вирішення продовольчої кризи.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- дослідити теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми;
- визначити методики вимірювань масштабів глобальної продовольчої проблеми;
- дослідити сучасний стан та тенденції продовольчої забезпеченості світу; визначити вплив економічних моделей та ресурсів на подолання глобальної продовольчої проблеми;
- дослідити вплив національного регулювання та проектів міжнародних організацій на вирішення продовольчої проблеми;
- дослідити стан продовольчої безпеки України та її роль в глобальній продовольчій безпеці.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати отримані результати для забезпечення продовольчої безпеки та попередження продовольчої кризи в Україні та світі.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024

Рік захисту роботи 2024

Ключові слова: продовольча проблема, продовольча безпека, продовольча криза, продовольчі ресурси, ФАО, голод.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ	
1.1. Теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми.....	5
1.2. Методики вимірювань масштабів глобальної продовольчої проблеми.....	12
1.3. Сучасний стан та тенденції продовольчої забезпеченості світу.....	17
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ	
2.1. Економічні моделі та ресурси подолання глобальної продовольчої проблеми.....	26
2.2. Вплив національного регулювання та проектів міжнародних організацій на вирішення продовольчої проблеми.....	33
2.3. Війна та продовольча криза: роль України у продовольчій безпеці.....	42
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

В останні роки людство переживає ряд викликів: оговтується від наслідків пандемії COVID-19, вчиться жити по-новому в час загострення воєнних конфліктів, які впливають на економічну стабільність світу. Забезпечення мінімальних стандартів безпеки є однією з передумов розвитку. Організація Об'єднаних Націй (ООН) розробила ряд рекомендацій для країн до 2030 року, що полягають в забезпеченні сталого розвитку суспільства та зазначають, що сучасний розвиток суспільства – це безпековий розвиток.

Потреба у їжі - це основна людська потреба, яку кожен заслуговує задовольнити. Але занадто багато людей по всьому світу регулярно страждають від голоду. За даними Всесвітньої продовольчої програми, в 2024 році понад 345 мільйонів людей мають високий рівень продовольчої небезпеки. Глобальний голод відноситься до хронічного, широко розповсюджена відсутність доступу до достатньої кількості поживних продуктів харчування. Наразі країни, що розвиваються не здатні себе прогодувати через відсутність стабільної економічної системи, через загострення воєнних конфліктів, наявність екологічних та кліматичних викликів, блокаду логістичних шляхів тощо. Натомість багаті країни занепокоєні через підвищення цін на продовольство та через свою здатність забезпечити повноцінний раціон населенню.

Очікується, що протягом наступних 30 років населення Землі збільшиться майже на 2 мільярди людей. До 2050 року Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) прогнозує, що виробництво продовольства доведеться збільшити на 70%, щоб мати можливість нагодувати всіх.

Зусиль окремих держав недостатньо для вирішення глобальної продовольчої проблеми, тому свою роль відіграють міжнародні організації. Україна залучена в світову структуру постачань продовольчих товарів, і повномасштабне вторгнення Російської Федерації значно посилює небезпеку погіршення стану продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Серед вчених, що займаються теоретичним вивченням глобальної продовольчої проблеми та сфери виробництва й розподілу продовольчих ресурсів провідне місце займають такі українські вчені як О. Г. Білорус, В. І. Власов, О. І. Гойчук, Н. Р. Джурик, Є. В. Вороновська, В. В. Ковальов, П. Т. Саблук, О. М. Яценко та ін. Серед зарубіжних вчених вивченням цих питань займаються А. І. Алтухов, О. Бадьян, Д. М. Гвішиані, Дж. Дрезе, В. Ейкрод, К. Кленнерт, Т. Шульц та інші.

Мета: дослідження, систематизація та узагальнення стану продовольчої забезпеченості та методів вирішення продовольчої кризи.

Завдання:

- дослідити теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми;
- визначити методики вимірювань масштабів глобальної продовольчої проблеми;
- дослідити сучасний стан та тенденції продовольчої забезпеченості світу;
- визначити вплив економічних моделей та ресурсів на подолання глобальної продовольчої проблеми;
- дослідити вплив національного регулювання та проектів міжнародних організацій на вирішення продовольчої проблеми;
- дослідити стан продовольчої безпеки України та її роль в глобальній продовольчій безпеці.

Об'єкт: продовольча криза як глобальна економічна проблема сучасності.

Предмет: практика використання соціально-економічних ресурсів та моделей вирішення продовольчої проблеми.

Методи дослідження: абстрактно-логічний, порівняння та статистико-економічний (графічний, табличний). В основу дослідження покладено системно-структурний підхід до пояснення та розуміння суті розвитку соціально-економічних процесів та явищ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

1.1 Теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми

Продовольча проблема є актуальною із зародженням людства. Голод, як соціальне явище та лихо, присутній в усі періоди історії людства. Перший відомий голод відбувся в період Стародавнього Риму. В 800-1000 роках посуха спричинила голод та занепад цивілізації Майя. В стародавні часи, в міфології індіанців Центральної Америки існувало окреме божество голоду. В Європі за часів середньовіччя через неврожаї багато регіонів, держав опинялися на межі вимирання. Відомий французький історик Фернан Бродель в своїх працях зазначає, що протягом багатьох віків голод повертався з такою настирливістю, що став елементом біологічного режиму людей, однією з структур їх буденного життя [1]. Жозуе де Кастро в своїй книзі “Геополітика голоду” зазначив, що у вісімнадцятому столітті Європа знаходилась у стані “хронічного голодування”. Проблема продовольчої недостачі тісно пов'язана з епідеями: коли люди не мали можливості приступити до роботи та виробляти достатню кількість продовольства. Так 1097 році голод та чума забрали понад 100 тисяч життів. Індія та Китай переживали неймовірно тяжкі періоди голоду, з кількістю жертв від 15 до 45 млн. осіб. На сьогодні найбільш вразливим регіоном є Африканський континент.

Продовольча проблема є об'єктом дослідження багатьох сучасних українських вчених та часто досліджується в контексті продовольчої безпеки. Ряд вчених проводять історичний аналіз проблеми, розглядають причини та наслідки явищ, що призвели до продовольчої незабезпеченості. В. І. Власов у своїй монографії “Глобальна продовольча проблема” описав причини і глобальні тенденції забезпечення продовольством населення землі, роль міжнародного

співробітництва у її розв'язанні продовольчої кризи, обґрунтував шляхи вирішення глобальної продовольчої проблеми. Він запропонував напрями розвитку сільського господарства та напрямки вдосконалення соціальної політики, підходів міжнародного співробітництва та допомоги.

І. О. Гойчук досліджує причини виникнення продовольчої проблеми, серед яких виділяє нерівномірність виробництва та споживання продовольства у світі [2]. В монографії П. Саблука, О. Білоруса, В. Власова "Глобалізація і продовольство" проаналізовано взаємозв'язок динаміки населення та обсягів продовольчого забезпечення, проблеми і можливості розвитку сільського господарства, соціально-економічні проблеми забезпечення людства продовольством [3]. В роботі відзначено, що в умовах поширення глобалізації й досі не створено жодної успішної моделі подолання голоду. Теоретичні основи категорії "продовольча безпека" ґрунтуються на економічній теорії. Згідно теорії, основою існування людського суспільства є виробництво матеріальних і духовних благ для задоволення потреб.

В 1974 році Генеральною Асамблеєю ООН продовольча безпека розглядалася з позиції збереження стабільності на ринках продовольчих товарів та доступності лише до базових продуктів харчування для всіх країн світу. Та вже в 80-х роках ХХ ст. стан продовольчої безпеки розумівся як не просто наявність продовольства на світовому ринку та стабільність його поставок, а як доступність для всіх людей, всіх країн світу до продуктів харчування в рівній мірі, та достатність продовольства для ведення активного та здорового способу життя.

На сьогодні Всесвітня рада з продовольства при ООН визначає національну продовольчу безпеку як політику, що дозволяє країні досягнути найбільш високого рівня самозабезпечення продовольством. Це відбувається в результаті здійснення зусиль у напрямку: збільшення виробництва, покращення систем постачання продуктів, споживання продовольства, ліквідація недоїдання та голод [4].

Продовольча безпека це не лише про наявність продуктів харчування, але і про їх доступність та харчову цінність. Прийнято виділяти складові продовольчої безпеки. Серед них: доступність, що відображає загальну кількість продукції в

країні, регіоні, громаді, домогосподарстві; доступ - чи можуть люди отримати продукти харчування за їх наявності, чи достатньо фінансових та фізичних можливостей; використання - чи реалізує їжа функцію наситити організм, та чи є можливості правильного зберігання їжі, щоб не нашкодити організму; стабільність - про здатність до уникнення загроз продовольчої стабільності, якими можуть виступати стихійні лиха, зміна клімату, конфлікти, економічні чинники [5].

Продовольча безпека характеризує економічні відносини на різних рівнях людської діяльності: глобальному, національному, на рівні соціальних груп та ін. Важливо здійснювати державне регулювання щодо продовольчої безпеки: на рівні безпосереднього регулювання ринку, або на рівні підсистеми державних інтересів [6].

Широке визначення національної продовольчої безпеки відображає її як стан економіки. У більш вузькому значенні - це гарантована здатність держави задовольняти потреби свого населення продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічній та фізичній доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Продукти харчування посідають центральне місце в системі національної та економічної безпеки [7].

Гарантами продовольчої безпеки держави є сукупність економічних і соціальних умов, що забезпечують розвиток сільського господарства та стабільність усієї економіки. Для забезпечення продовольчої безпеки на державному рівні необхідно проводити ефективну політику в сфері сільського господарства, створення стабільних умов господарювання, проводити політику, що гарантує безпеку харчових продуктів; організувати логістичну систему, сприяти раціональній зайнятості населення, впровадити соціальну політику допомоги тим категоріям населення, що не здатні про себе піклуватися, гарантувати рівний доступ до продовольства, здійснювати ефективну зовнішньоекономічну діяльність, створити ряд рекомендацій при надзвичайних ситуаціях в сфері продовольчої безпеки.

За визначенням Г. Н. Алішова, продовольча безпека - це “ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров’я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшенні середовища проживання” [8]. З. Б. Живко, Н. Б. Даниленко та М. Є. Стадник відзначають, що продовольча безпека полягає у здатності держави гарантувати населенню країни доступність, якість та безпеку харчових продуктів, доступ до питної води та інших харчових потреб, які забезпечують фізичний та інтелектуальний розвиток особи, а також сприяють забезпеченню стабільної соціально-політичної ситуації в країні та її економічного розвитку [9]. Також дослідники звертаються до питань продовольчої безпеки, як важливого елементу економічної і національної безпеки. В свою чергу, І. О. Іртищева, Л. П. Рогатіна та О. С. Ільницька у своєму дослідженні розглядають особливості Глобального індексу продовольчої безпеки, як основного показника продовольчої безпеки країни [10]. О. А. Шевченко досліджує важливість продовольчої безпеки з урахуванням Цілей сталого розвитку ООН та нормативно-правового регулювання продовольчої безпеки в Україні [11].

“Продовольча безпека” та “продовольча незахищеність населення” тісно пов’язані між собою. Голод і продовольча незахищеність мають різну сутність, але при цьому дотичний характер. Голод відображає особисте, фізичне відчуття дискомфорту, а продовольча незахищеність - відсутність достатніх фінансових ресурсів для повноцінного харчування на рівні домогосподарства. Голод (недоїдання) є наслідком або похідною продовольчої незахищеності.

Голод є найбільш важкою формою продовольчої небезпеки. Він може бути оголошений, коли недоїдання широко поширене, і люди почали вмирати від голоду через відсутність доступу до достатньої кількості поживних продуктів харчування. Серед найбільш уразливих груп є внутрішньо переміщені особи та біженці, соціально незахищене населення, більшість із яких повністю залежать від продовольчої допомоги для їх виживання.

Забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах тісно пов’язане із більш глибоким дослідженням сутності сталого розвитку. О. Г. Білорус, Ю. М.

Мацейк, М. А. Хвесик, Є. Ю. Какутич змістовно обґрунтували поняття сталого розвитку та зазначили що в Україні через неточність перекладу це поняття не відображає сутність та широту категорії. Застосувавши семантичний підхід вони визначили, що переклад “sustainable development” з англійської на українську мову може бути як усталений, так і сталий, стабільний, збалансований [12].

Автори доповіді ФАО “Стан справ у галузі продовольства та сільського господарства. Курс на скорочення втрат та псування продовольства” (2019 р.) вказують на прямий взаємозв’язок між розвитком продовольчої системи та екологічною стійкістю. У ньому йдеться: «У наступні десятиліття забезпечення населення світу харчуванням на екологічно стійкій основі ставатиме дедалі складнішим завданням» [13]. 14 червня 2022 року Рада ФАО схвалила тематичні стратегії, якими керуватиметься робота організації щодо зміни клімату та науки, технологій та інновацій протягом 2022-2031 рр. Вони спрямовані щодо трансформації агропродовольчих систем і сприяння продовольчому безпечному світу для всіх. Екологічна стійкість продовольчої системи стає найважливішим завданням забезпечення не тільки продовольчої, а й національної безпеки. Зафіксовані аномальні температурні показники весною 2024 року та екологічні катаклізми пов'язані із кількістю опадів, ставлять під загрозу спроможність отримати гарний врожай цього року та актуалізують проблему голоду.

Особливої актуальності набувають питання взаємодії продовольства та навколишнього середовища. Є кілька напрямків, за якими продовольчі системи сьогодні негативно впливають на екологічну стійкість у світі. Виробництво продуктів харчування відповідає за майже чверть світових викидів парникових газів. Коли їжа потрапляє на звалища, вона генерує метан, ще більш потужний парниковий газ. Парникові гази мають далекосяжний вплив на навколишнє середовище та здоров'я. Захоплюючи тепло і сприяючи респіраторним захворюванням через смог і забруднення повітря, ці ефекти можуть бути смертельними. Крім того, харчові системи є основним чинником втрати біорізноманіття. Тому для дослідників постає питання пошуку екологічних шляхів вирішення продовольчої проблеми.

Т. Мальтус в своїх дослідженнях ставить питання взаємозв'язку межі росту людства і встановлення динамічної рівноваги між чисельністю населення і виробництвом засобів до існування [14]. Вперше в історії ідея обмеження народжуваності і планування родини стала реалізуватися в Китайській народній республіці. У КНР на озброєння було взяте гасло: "Одна подружня пара - одна дитина", що веде до появи народу "без братів і сестер", але принесло очікувані владою результати. Мальтус виявився першим, хто інтуїтивно відчув та описав корінні зрушення в типі відтворення населення. Він зрозумів, що збільшення кількості населення призведе до збільшення потреб забезпечення, і це разом з розширенням запитів з боку бурхливого розвитку світового господарства можуть призвести до залучення в експлуатацію все нових і нових обсягів природних ресурсів. А запаси таких ресурсів на Землі обмежені. Завдяки Т. Мальтусу наукою була звернена увага на важливість аналізу залежностей між основними перемінними в економічному суспільстві - виробництвом матеріальних благ і населенням.

Автори К. Хефлін, К. Алтман, Л. Родрігез (2019) розглядають продовольчу проблему в більш вузькому спектрі та доводять взаємозв'язок проблеми продовольчої незахищеності й інвалідності. Оскільки це найбільш вразлива категорія непрацездатного населення, варто приділити особливу увагу захисту таких людей.

За даними Всесвітньої продовольчої програми, кількість людей, які постраждали від гострого голоду, з 2020 року зросла на 200 млн. Пандемія занурила мільйони людей, які раніше не мали проблем з харчуванням, в продовольчу небезпеку. Глобальні перебої в ланцюгах поставок, втрати виробництва та глобальний економічний спад: економічні наслідки пандемії змусили мільйони людей голодувати.

Наука в сфері продуктів харчування відіграє важливу роль у глобальній продовольчій безпеці. Для вирішення питань продовольчої безпеки, наука пропонує рішення для підвищення стабільності поставок продовольства, допомагаючи зменшити харчові відходи. В США більше третини їстівної їжі

викидається на смітник. У розвинених країнах харчові відходи в основному відбуваються на роздрібному і споживчому кінці ланцюжка поставок. Проблема харчових відходів є нагальною проблемою в країнах, що розвиваються, яка посилюється відсутністю інфраструктури розподілу та викликами, пов'язаними з умовами зберігання харчових продуктів, таких як охолодження та переробка. Одним із шляхів вперед є продовження розвитку технологій збереження та стабілізації, таких як обробка високого тиску, сушіння або ферментація, які продовжують термін зберігання певних продуктів. Крім того, харчові переробники розробляють нові методи та технології відновлення або поділу біомаси, щоб обмежити втрати їжі. Ці технології можуть створювати нові харчові інгредієнти з доданою вартістю для подальшого скорочення харчових відходів. Хоча стратегії збільшення збереження продуктів харчування є життєво важливими, іншим підходом може бути підтримка скорочення споживання в регіонах, де надмірне споживання має загальну тенденцію. Дослідження вчених показують, що на сьогодні більше двох мільярдів людей страждають ожирінням або надмірною вагою, і скорочення споживання в цій популяції може поліпшити продовольчу безпеку. Збільшення поживності та доступності високоякісних упакованих, заморожених та стелажних продуктів можуть сприяти досягненню цілі. Вирішуючи проблему надмірного споживання, виробники продуктів харчування, переробники та вчені можуть допомогти зробити їжу більш екологічною, але поживною, одночасно зменшуючи негативний вплив поганого раціону на глобальне здоров'я.

Отже, питання браку продуктів харчування досліджувалося від початку розвитку економічної думки, але в концептуальному плані продовольчу проблему почали досліджувати та вивели на глобальний рівень лише у ХХ столітті. Дослідження глобальної продовольчої безпеки є важливим елементом характеристики сучасних тенденцій розвитку економіки світу та формування потенційних світогосподарських зв'язків. В основі виникнення глобальної продовольчої проблеми лежить багато причин: існують тренди недоспоживання та

надмірного споживання. Це так, чи інакше впливає на стан продовольчої безпеки у певних регіонах світу.

1.2. Методики вимірювань масштабів глобальної продовольчої проблеми

Продовольство – найголовніший життєвий ресурс, оскільки за забезпеченістю ним населення можна об'єктивно оцінювати якість життя людей. Рівень та якість харчування населення характеризують ступінь соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Це в свою чергу впливає на здоров'я, тривалість життя людини, її фізичне існування. Наявність продовольства є базовим показником життєдіяльності людини, котрий багато в чому є чинником впливу на здоров'я наступних поколінь [15].

Методологія дослідження стану, умов стабілізації та розвитку продовольчого виробництва в сучасних умовах охоплює методи дослідження, що враховують враховувати вплив зовнішнього і внутрішнього середовища, сукупність елементів системи функціонування, специфіку та взаємодію різних галузей. Це дозволяє синтезувати їх і дослідити як єдиний цілісний механізм. Головне в методології економічних досліджень — це використання тих методик і методів, за допомогою яких можна найповніше дати характеристику природі певного явища чи процесу у взаємозв'язку з галузевими аспектами. Отже, метою є оцінка сучасного стану продовольчого виробництва - системи управління та організації ведення галузі, виробничого потенціалу, державної політики та ринкового середовища. Також важливими є визначення основних напрямів розвитку та стабілізації агропродовольчого виробництва.

Важливо отримати високу ступінь достовірності результатів дослідження. Для забезпечення цього результату спочатку визначають, які фактори можуть впливати на процеси. Для цього використовують ситуаційний аналіз, що полягає в

визначенні факторів та чинників впливу в минулому, як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі. Також досліджують способи подолання подібних ситуацій та дивляться на доцільність використання деяких елементів в поточній ситуації [16].

Дослідження стану продовольчого забезпечення країни може включати в себе кілька етапів. Для початку необхідно чітко визначити цілі, завдання, сформувані інформаційну та методичну базу економічного дослідження. Потрібно вивчити теоретичну базу та тенденції розвитку системи продовольчої безпеки країни. Важливо дослідити зовнішнє середовище, необхідно визначити що виступає ресурсною базою виробництва. Далі проводять об'єктивну оцінку стану сільського господарства. Наступним є аналіз системи управління, дослідження трудових ресурсів, методів їх управління, вивчення їх системи мотивації. Важливим кроком є визначення виробничого потенціалу за допомогою порівняння даних попередніх років для відображення динаміки. Потрібно визначити шляхи розвитку продовольчого виробництва. Далі проводиться аналіз ризиків функціонування суб'єктів сільського господарства. На фінальному етапі здійснюється експертиза пропозицій та вносяться відповідні корективи. Вже після прийняття фінального результату відбувається покрокова реалізація проекту. Далі здійснюється оцінка ефекту від впровадження нововведень.

В період розвитку та постійних змін ситуаційний підхід дозволяє нам побачити більш широкий спектр варіантів вирішення проблеми. Серед методів, що використовуються при цій методології є такі: функціонально вартісний аналіз, методи прогнозування, матриць координат, методи оцінки ризиків виробничо фінансової та соціально-політичної ситуації, метод парних порівнянь, когнітивне моделювання процесів. При аналізі оцінки функціонування окремих галузей використовують метод матриці координат.

Продовольча незалежність - це стан економіки, при якій країна самостійно може забезпечити себе завдяки виробництву продуктів харчування достатнього для забезпечення населення країни. Вона визначається як рівень самозабезпечення у відсотках та розраховується завдяки співвідношенню обсягу виробництва

продукції сільського господарства, сировини і продовольства до обсягу їх внутрішнього споживання через встановлення порогових значень щодо різних видів продовольчих товарів. Для оцінки забезпечення продовольчої безпеки також використовується показники економічної і фізичної доступності продовольства та оцінка якості і безпеки.

Важливою є оцінка продовольчої безпеки на глобальному рівні, тому що вона відображає економічний стан країн світу. Завдяки дослідженню на глобальному рівні можна отримати достовірні дані про стан продовольчої безпеки окремих країн світу.

Вимірювання стану продовольчої безпеки на глобальному рівні здійснюється ФАО. Для цього було розроблено глобальну еталонну шкалу «Шкала досвіду продовольчої безпеки» (Food Insecurity Experience Scale, FIES). На сьогодні вона є основою для вимірювання шкали продовольчої безпеки [10]. Опитувальник FIES (FIES-SM) складається з восьми питань щодо доступу людей до доступної їжі та може бути легко інтегрований у різні типи опитувань населення. Питання зосереджені на поведінці та досвіді, що пов'язані із вживанням їжі, наявністю або відсутністю труднощів доступу до їжі через обмеження ресурсів. Ці питання формують шкалу, яка відображає діапазон тяжкості індексу продовольчої безпеки. Глобальна довідкова шкала FIES базується на результатах застосування опитування у країнах, проведених Gallup World Poll у 2014, 2015 та 2016 роках.

Міра продовольчої безпеки на основі FIES доповнює традиційний показник голоду ФАО - Поширеність недоїдання (The Prevalence of Undernourishment, PoU). Ці показники ґрунтуються на різних джерелах даних і методологіях. Вони пропонують два різних підходи для вимірювання прогресу на шляху до досягнення мети сталого розвитку: з одного боку покласти край голоду та досягти продовольчої безпеки, а з іншого - поліпшити раціон харчування та сприяти сталому розвитку сільського господарства. PoU виступає методом вимірювання прогресу до мети - припинення голоду, а індикатор на основі FIES є основним у вимірювання прогресу до мети забезпечення доступу до їжі для всіх. Кінцевою метою подолання продовольчої кризи є досягнення “нульового голоду”. Вона

спрямована не просто на “викорінення голоду”, а й на “забезпечення доступу всіх людей до безпечної, поживної та достатньої їжі цілий рік” та “викорінення всіх форм недоїдання”. PoU також вимірює наскільки калорійність вживаної їжі відповідає людській потребі. Варто зазначити, що існує загальна проблема в методологіях вимірювань - відсутність національно-репрезентативних індивідуальних опитувань щодо споживання їжі. Для вимірювань глобальних показників такі дані мають бути зібрані абсолютно в кожній країні світу. Тому індекс вимірюється з використанням інформації про постачання дієтичної енергії з даних Продовольчого балансу (FBS) для цілей глобального моніторингу. PoU також є одним з компонентів Глобального індексу голоду Міжнародного інституту продовольчої політики (IFPRI).

Глобальний індекс продовольчої безпеки (англ. Global Food Security Index, GFSI) - це динамічна кількісна та якісна модель порівняльного аналізу, що побудована з 34 шкальних показників, яка є основою в вимірюванні факторів продовольчої безпеки. Станом на 2024 рік індекс розраховується для 213 країн світу та має на меті оцінити, які країни є найбільш і найменш вразливими до продовольчої небезпеки. Сформований рейтинг та результати дослідження публікуються у щорічному звіті.

Глобальний індекс голоду (GHI) - це звіт, який щорічно публікується німецькою організацією Welthungerhilfe та ірландським агентством допомоги Concern Worldwide. GHI вираховується беручи до уваги рівень недоїдання (вимірюється частка населення що споживає недостатню кількість калорій), рівень дитячої смертності (смертність дітей віком до років); затримка росту дітей (вираховується частка дітей, що до п'ятирічного віку відстають у рості) та рівень виснаження дітей (порівнюють зріст та вагу дітей до п'яти років). Отож, на основі цих параметрів Індекс враховує не лише калорійність їжі, але й різноманітність раціону та доступність продуктів харчування. Таким чином, GHI дає змогу оцінити багатовимірний характер голоду. Країни оцінюються за 100-бальною шкалою тяжкості голоду, де нуль є найкращим можливим результатом (немає голоду), а 100 – найгіршим: надзвичайно тривожний - дорівнює або перевищує 50; тривожний –

від 35 до 49,9; серйозний – 20 – 34,9, середній – 10 -19,9, низький – дорівнює або нижче 9,9.

Індекс продовольчої стійкості (FSI) оцінює стійкість харчових систем для 67 країн. Індекс вимірює стійкість для втрати продовольства і відходів, сталість сільського господарства і проблеми з продуктами харчування. Індекс FSI оцінює продуктивність всіх країн за 38 параметрами, використовуючи близько 90 метрик в цілому. Загалом країни, які мають найвищий бал вважається кращим стійкі системи харчування.

ФАО, Міжнародний фонд аграрного розвитку (IFAD), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП) і Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) спільно проводять дослідження Стан продовольчої безпеки та харчування у світі (State of Food Security and Nutrition in the World 2023). Воно є найбільш авторитетним глобальним дослідженням, та відстежує прогрес у припиненні голоду та недоїдання з року в рік [16].

Продовольча безпека є комплексним поняттям, що також включає поняття доступності продовольства. Доступ до їжі можна визначити завдяки дослідженню доходів або інших ресурсів для доступу до продовольства. Для його вимірювання використовують Індекс доступності продовольства (ІДП). В Україні ІДП розраховується як відношення середньої заробітної плати до ціни кошика продуктів харчування. Розрахунки проводяться з використанням регіональних щоденних цін на 21 найважливіший продовольчий продукт в Україні. Використовуються дані Державної служби статистики України (Держстат).

Соціальний комітет з міжнародної продовольчої безпеки (підрозділ ФАО) проводить дослідження та розробляє стратегічні і тактичні підходи до вирішення продовольчої проблеми на глобальному рівні. Її методична база ґрунтується на семи основних показниках:

1. Вимірювання загальних запасів продовольства у співвідношенні до можливого об'єму потреби ринку.
2. Співвідношення поставок п'яти найбільших експортерів зерна до потреб в імпорті пшениці та кукурудзи.

3. Вимірювання змін у виробництві зернових в головних країнах-імпортерах зерна, в порівнянні з попереднім роком та тенденцією.

4. Вимірювання частки об'єму кінцевих запасів зернових основних експортерів пшениці, кукурудзи та рису по відношенню до загального їх використання (внутрішнє споживання та експорт в сумі).

5. Вимірювання зміни у валовому виробництві зернових в країнах з дефіцитом продовольства унаслідок низьких доходів.

6. Зміни у валовому виробництві зернових в країнах з дефіцитом продовольства внаслідок низьких доходів.

7. Порівняння експортних цін на основні види зернових.

Методологія вимірювання продовольчої безпеки - це широка варіація механізмів дослідження стану продовольчої забезпеченості, що в подальшому впливає на розробку та впровадження проектів для подолання наслідків продовольчих криз в країнах і регіонах світу. Лише за наявності об'єктивних даних, своєчасного моніторингу та діючих проектів співпраці можна досягти покращення стану продовольчого забезпечення світу.

1.3 Сучасний стан та тенденції продовольчої забезпеченості світу

Відповідно до останнього звіту щодо продуктової безпеки ФАО від травня 2024 року, індекси цін на сільське господарство та зернові стали на 1% та 6% вище відповідно, при цьому індекс експортних цін скоротився на 4%. Серед зернових ціни на кукурудзу і пшеницю стали на 4% і 21% вище, тоді як ціни на рис нижче на 1%. Загальні дані за поточний рік показують, що ціни на кукурудзу нижчі на 21%, на пшеницю - на 7%, а на рис - на 20%. У порівнянні з січнем 2020 року ціни на кукурудзу вище на 19%, на пшеницю - на 24%, а на рис - на 46%.

Внутрішня інфляція цін на продовольство залишається високою в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Останній прогноз Світового банку щодо

товарних ринків, опублікований наприкінці квітня 2024 року, проливає світло на значні розвиток і майбутні прогнози на світових ринках продовольчих товарів. Інфляція вище 5% спостерігається в 59,1% країн з низьким рівнем доходу, 63% країн з низьким-середнім рівнем доходу, 31% країн з середнім рівнем доходу і 14,5% країн з високим рівнем доходу. В загальному, інфляція цін на продовольство перевищила загальну інфляцію в 53% з 166 країн, де є дані (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Індекс споживчих цін (2024)

Країна	Номінальна інфляція	Країна	Реальна інфляція
Аргентина	293	Південний Судан	164
Південний Судан	186	Зімбабве	48
Зімбабве	105	Ліберія	16
Турція	68	В'єтнам	11
Венесуела	58	Гаїті	11
М'янма	54	Єгипет	8
Сієра Леоне	42	Малаві	8
Нігерія	41	Нігерія	7
Єгипет	41	Мальдіви	6

Джерело: [17]

Після вторгнення Росії в Україну глобальна продовольча криза частково погіршилася внаслідок зростання кількості обмежень на торгівлю продуктами харчування та добривами, встановлених країнами з метою збільшення внутрішніх поставок та зниження цін. Станом на травень 2024 року, 16 країн запровадили 22 заборони на експорт продовольства, а 8 запровадили 15 експортно-обмежувальні заходи.

У травні 2022 року Світовий банк взяв на себе зобов'язання витратити 30 мільярдів доларів протягом 15 місяців для подолання загострення продовольчої

кризи. В свою чергу Світовий банк навіть збільшив своє зобов'язання щодо продовольчої та харчової безпеки до 45 мільярдів доларів завдяки поєднанню 22 мільярдів доларів нового кредитування та 23 мільярди доларів з існуючого портфеля. Очікується, що втручання банку принесе користь 335 мільйонам людей, що еквівалентно 44% від числа недоїдаючих людей. Близько 53% бенефіціарів - жінки - вони непропорційно більше постраждали від кризи.

Глобальна система Agrofood представляє зазначає про підвищення рівня викидів парникових газів у всьому світі. Є необхідність комплексних дій для пом'якшення їх впливу на навколишнє середовище. В опублікованому звіті в травні 2024 року окреслюють стратегічні рамки для вирішення проблем викидів, пов'язаних з аграрними продуктами, забезпечуючи продовольчу безпеку для зростаючого населення світу. Скорочення викидів агропродуктів має вирішальне значення для досягнення кліматичних цілей, ці викиди можуть спричинити глобальне підвищення температури на 1,5 ° C.

Прикладами рішень даної проблеми можуть бути: оптимізація вирощування рису для зменшення викидів метану, інтеграція дерев у орні для секвестру вуглецю сприятимуть скороченню викидів. Але ці рішення потребують значних інвестицій [18]. За оцінками, щорічні інвестиції повинні збільшуватися в 18 разів (до 260 мільярдів доларів США на рік), щоб вдвічі скоротити поточні викиди агропродуктів до 2030 року. У 2030 році, що становить 16-1 рентабельність інвестиційних витрат. Це підкреслює потенціал для значних економічних прибутків від вирішення питань викидів агропродуктів. Пропонується перенаправлення коштів з субсидіювання сільського господарства на субсидії для вирішення кліматичних проблем. Рецепт живої планети - це досягнення чистого нульового викиду в системі Agrofood.

Глобальний звіт про продовольчу політику 2024 року (GFPR) - опублікований в травні поточного року Міжнародним дослідженням продовольчої політики, підкреслює важливість стійкого раціону та наводить рекомендації продуктів, що можуть стати базою в повноцінному харчуванні. В звіті зазначається важливість щоб такі продукти харчування були доступними для населення та

безпечними для навколишнього середовища. За даними останніх досліджень, сповільнився прогрес у зменшенні недоїдання та дефіциту мікроелементів в країнах з середнім та низьким рівнем доходу, але надмірна вага і ожиріння швидко зросли в усьому світі. Багато країн стикаються з подвійною проблемою: недоїданням (недостатнім харчуванням та дефіцитом мікроелементів) та надмірною вагою і ожирінням. Більше половини дітей у віці до п'яти років і дві третини дорослих жінок страждають від дефіциту мікроелементів. Більше 2 мільярдів людей, багато з них з Африки та Південної Азії, не можуть дозволити собі здоровий раціон. Звіт спирається на комплексну структуру харчових систем, щоб рекомендувати трансформаційні дії. Вона включає вирішення проблем, пов'язаних з попитом: доступність і споживчі переваги, разом з поліпшенням продуктів харчування та вирішенням проблем, пов'язаних з постачанням.

За прогнозами, приблизно 74 мільйони людей відчують нестачу їжі до листопада 2024 року в Східній та Південній Африці. Це в першу чергу такі країни, як Судан (16 млн), Ефіопія (14 млн), Південний Судан (8 млн) і Сомалі (3,5 млн). Особливостями ситуації в регіоні є:

- збройні конфлікти в Судані, що провокують великий відсоток внутрішньо переміщених осіб що втрачають постійне джерело забезпечення продовольством;
- відчувається вплив збройних конфліктів на внутрішнє виробництво та імпорт;
- розвиток неформальної транскордонної торгівлі;
- втрата сільських і міських джерел доходів домогосподарств;
- різке зниження здатності домогосподарств купувати продукти харчування [19].

Криза в Ефіопії спричинена посухою на півдні і південному сході, внаслідок чого обіднів врожай, також вплинули внутрішні конфлікти 2020-2022 років.

Країни Східної Азії та Тихого океану борються з тепловими хвилями (Ель-Ніньо). Теплові хвилі в квітні та травні 2024 року призвели до рекордної температури в Лаоській Народно-Демократичній Республіці, М'янмі, Філіппінах,

Таїланді та В'єтнамі. Сильні теплові хвилі і посуха зменшили врожаї кави та овочевих культур, фермери мають занепокоєння через недостатню кількість води в майбутньому сезоні. Зафіксовані високі температури води в приватних ставках і річках. У В'єтнамі масово вимирає риба. Очікується, що виробництво кавових зерен у В'єтнамі також знизиться до 20 відсотків, при цьому аналогічне зниження відчує Індонезія, довівши глобальне майбутнє кавових зерен до майже рекордних максимумів - на 50% вище, ніж у 2023 році. Сильна спека також торкнулася цукрової тростини і худоби, збільшилася кількість захворювань на свинофермах, зросла смертність птиць та відбулося зниження виробництва яєць.

В Європі та Центральній Азії ціни на енергоносії, добрива та корми для тварин значно перевищують рівень до COVID. Невизначеності для фермерів також виникають через непередбачувані екстремальні погодні явища, геополітичні конфлікти, які тиснуть на сільськогосподарські ринки, і економічні такі фактори, як високі процентні ставки і витрати на оплату праці. Ціни на продовольство залишаються високими, що в поєднанні з обмеженими перспективами для економічного зростання. Очікується, що в 2024-25 виробництво зернових ЄС збільшиться. При цьому виробництво олійних і білкових культур в ЄС може збільшитися, а імпорт олії може продовжувати знижуватися. Прогнозується зростання виробництва цукру в ЄС до п'ятирічного середнього показника, що призведе до різкого скорочення в імпорті. Виробництво яблук та апельсинів в ЄС у 2023/24 роках оцінюється як трирічний мінімум через скорочення площі та несприятливі погодні умови в основних країнах-виробниках. Очікується, що виробництво вина в ЄС знизиться через несприятливу погоду. Тісна ситуація між попитом і пропозицією м'яса підтримує відносно високі ринкові ціни; імпорт до ЄС може зростати далі.

У Казахстані цього року різко зросла смертність для всіх видів сільськогосподарських тварин. Згідно зі звітом, у період з січня по квітень загинуло 12815 голів великої рогатої худоби, що на 60 відсотків більше, ніж під час аналогічного періоду 2023 року. Комісія з відшкодування збитків у квітні підтвердила загибель понад 8000 сільськогосподарських тварин через повені.

Узбекистан демонструє значне зростання експорту плодоовочевої продукції. Обсяги експорту зросли на 43,3%, а виручка - на 16,5% ніж за аналогічний період 2023 року. Така позитивна динаміка свідчить про зростання попиту на узбецькі фрукти та овочі на міжнародному ринку. Основними імпортерами узбецької продукції стала росія, яка придбала 26,3 відсотка загального експорту, Пакистан (24,2%), Казахстан (13,0%) і Китай (9,3%).

В Латинській Америці фіксується підвищення цін на пшеничне борошно в Аргентині, це є відголоском врожаю нижче середнього у 2022 та 2023 роках. Ціни на продукти харчування в Аргентині продовжують зростати в складному макроекономічному середовищі, посилене девальвацією валюти. Згідно з інформацією, опублікованою FEWS NET у квітні, в Центральній Америці фермери, особливо в Західному нагір'ї, Альта Верапас і Сухий коридор Гватемали, а також на півночі Гондурасу також мають тривалу тенденцію підвищення ринкових цін через неврожаї 2023 року. Низький дохід і високі ціни на продукти харчування напружують найбільш вразливі домогосподарства, зменшують їх купівельну спроможність. Крім того, високий рівень безробіття в Гондурасі погіршує ситуацію, з 57,3% населення безробітні або працюють неповний робочий день.

В Бразилії найгірша надзвичайна ситуація, пов'язана з погодою. Понад 2,2 мільйона людей постраждали в 461 муніципалітеті, які представляють понад 90% усіх муніципалітетів штату, і 538 241 людина була змушена покинути свої будинки. Сільське господарство та тваринництво найбільше постраждали від повеней, які пошкодили поля посівів, складські приміщення та логістику поставок. Держава є основним виробником сої, рису, пшениці, кукурудзи, молочних продуктів, тваринних білків, кормів для тварин, фруктів та овочів. В результаті бразильський банк Bradesco прогнозує рецесію в аграрному секторі Бразилії на 3,5% в 2024 році.

На середньому Сході, ситуація з продовольчою безпекою в Газі продовжує залишатися катастрофічною. 95% жителів Гази відчувають нестачу продовольства. Північна Газа вступила в "повний голод" і умови голоду рухаються на південь. У Лівані в березні 2024 року продовольча інфляція знизилася до 51,4% порівняно з 103,35% у лютому 2024 року, але він все ще залишається високим, ціни на продукти

харчування та безалкогольні зростають на 2,43% щомісяця і 51,37% щорічно. У Лівії інфляція знизилася до 2,16% у березні 2024 року порівняно з 2,44% у лютому 2024 року. У Марокко в порівнянні з індекс споживчих цін зріс на 0,9%. Експорт французьких зернових в Алжир знизився на 80% у 2023 році, коли стало відомо про постачання зерна росією. стала відомим постачальником, перевершивши європейський Союз [19].

На тлі регіональних невизначеностей та дефіциту води, що посилюється зміною клімату, країни Близького Сходу та Північна Африка продовжують нарощувати виробництво і експорт продовольства. Алжирський уряд реалізує п'ятиступеневу програму (2025–30), орієнтовану на сільське господарство для досягнення продовольчого суверенітету, співпрацюючи з Тунісом у сільському господарстві.

В регіоні Південної Азії, зокрема в Непалі, було задокументовано глибокий вплив зміни клімату на економіку. За останні 25 років, домогосподарства повідомили, що несприятливі погодні зміни вплинули на водні ресурси, хвороби сільськогосподарських культур та продуктивність, і економічні втрати внаслідок впливу клімату оцінюються в 415,44 млрд рупій тільки за останні п'ять років. Сільські регіони зазнають більших впливів. Негативно впливають і низький рівень грамотності та обізнаності щодо кліматичних змін, відсутній план дій. Зниження кількості води негативно впливає на вирощування рису. Відсутність дощу, індійські експортні податки та нові податки в Непалі призвели до підвищення цін на овочі на 17% у квітні.

Для мобілізації агрофінансів в Бутані Королівське валютне управління визначило шість ключових стратегій, які необхідно реалізувати до 2030 року: стійка макроекономічна політика, довіра ринку, співпраця з агентствами та співробітництво, поліпшення ринків капіталу, державної інфраструктури та міжнародного співробітництва з доступом до фінансування.

Стан продовольчої безпеки окремих держав та регіонів варто аналізувати на основі емпіричних даних, отриманих під час дослідження питань продовольчої безпеки та голоду. Проаналізувавши показники Глобального індексу голоду за 2023

рік можемо бачити, що з 2015 року прогрес у вирішенні питань голоду невеликий. Світовий рейтинг GHI за 2023 рік становить 18,3 (помірний показник). Це навіть менше ніж на один бал в порівнянні зі Світовим показником GHI 2015 року (19,1). Це означає, що прогрес в скороченні голоду значною мірою припинився. Варто зазначити, що між 2000, 2008 і 2015 роками світ досяг значних успіхів у боротьбі з голодом. Кількість людей, що відображають покращення показників, зростає з 572 мільйонів до 735 мільйонів. Динаміку Глобального індексу голоду відображено на рис. 1.1 (результати GHI 2023 базуються на даних за 2018–2022 рр.)

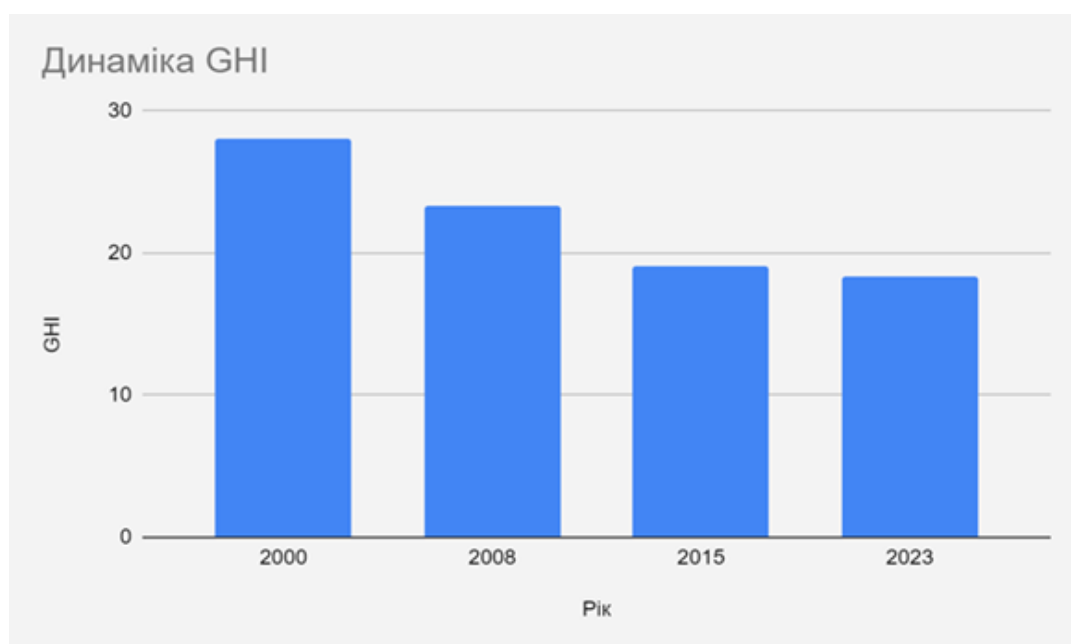

Рис. 1.1 Динаміка Глобального індексу голоду 2000-2023 років [20]

Масштаби нинішньої глобальної кризи голоду і недоїдання величезні. За оцінками ВПП - з 78 країн, де вона працює (і де є дані) - понад 333 мільйони людей стикаються з гострим рівнем продовольчої небезпеки в 2023 році, і вони не знають, звідки взяти їжу у майбутньому. Це вражаюче зростання майже на 200 мільйонів людей порівняно з рівнем до пандемії COVID-19. Очікується, що щонайменше 129 000 людей зазнають голоду в Буркіна-Фасо, Малі, Сомалі та Південному Судані. Крім того, будь-який крихкий прогрес, вже досягнутий у зменшенні кількості, ризикує бути втраченим через прогалини у фінансуванні та скорочення допомоги. Всесвітня продовольча програма стикається з численними проблемами - кількість

гостро голодних людей продовжує зростати темпами, які навряд чи відповідають фінансуванню, тоді як витрати на доставку продовольчої допомоги знаходяться на рекордно високому рівні, оскільки ціни на продукти харчування та паливо зросли [21].

Отже, не дивлячись на прогрес, кількість голодуючих стабільно високий. Ситуація ускладнюється цілим рядом причин, які не можуть бути вирішені відразу і вимагають структурних та узгоджених рішень. Аналіз Глобального індексу продовольчої безпеки свідчить про те, що найвищим він є у високорозвинених країнах світу, насамперед Європи та Північної Америки, які мають стабільно високий рівень економічного і соціального розвитку. Ці країни не мають гострої проблеми наявності або доступності продуктів харчування. Найнижчим цей показник є у країнах, що розвиваються, насамперед серед країн Африки та Близького Сходу. Існує необхідність запровадження дієвих заходів, які допоможуть покращити стан продовольчої безпеки у цих країнах, насамперед це можуть бути заходи, що спрямовані на подолання гуманітарної кризи та проблеми голоду. Понад 70 відсотків голодуючих людей у світі живуть у районах, охоплених війною та насильством.

Наслідки війни в Україні, включаючи підвищення цін на природний газ, ще більше підірвали глобальне виробництво та експорт добрив - зменшивши поставки, підвищивши ціни та погрожуючи зменшити врожаї.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

2.1. Економічні моделі та ресурси подолання глобальної продовольчої проблеми

Соціально-економічний розвиток держав світу доводить, що жодний суспільно-економічний лад не гарантує, та жодна економічна теорія до кінця не обґрунтовує абсолютного забезпечення продовольчої та економічної безпеки світу. Глобальна продовольча криза характеризується відсутністю коштів для придбання необхідної для забезпечення нормальної працездатності кількості продовольчих товарів, відсутністю можливостей для придбання продовольства для забезпечення мінімальної навіть життєвої активності. Як наслідок, кожна третя людина до п'ятирічного віку не може набрати нормальної ваги, люди потерпають від хвороб через споживання їжі, що не містить життєво важливих вітамінів, якість їжі не відповідають необхідній поживні цінності, та санітарним умовам [20].

Економіка кожної країни, безумовно, ставить за пріоритет забезпечення продовольчої безпеки її населення, але не завжди господарський комплекс побудований достатньо ефективно або не повною мірою використовує свій виробничий потенціал. Проблема недоїдання і голоду в багатьох країнах породжує продовольчу незахищеність. Однак існує і зворотна залежність: стан багатьох світових економічних процесів довгі роки визначався і продовжує залежати від ефективності функціонування світового ринку продовольства: здатність самостійно вирішити продовольчу проблему залежить від параметрів соціально-економічних моделей розвитку країн, їхньої економічної ефективності. Зміна світогосподарських зв'язків по-різному впливає на вирішення продовольчої проблеми на глобальному та національному рівнях [22].

Важливість дослідження причин і факторів ефективності різних моделей соціально-економічного розвитку у контексті вирішення глобальної продовольчої проблеми можемо бачити з аналізу досвіду різних країн світу. Низкою вчених-економістів в основу дослідження продовольчої проблеми покладається гіпотеза, що головним показником ефективності соціально-орієнтованої моделі економіки є постановка на державному рівні відповідної мети і спроможність держави забезпечити досягнення цілей сталого розвитку на основі забезпечення соціального добробуту та високого рівня продовольчої безпеки населення. Така спрямованість зумовлює справедливий розподіл національного багатства, а це в свою чергу забезпечує високий рівень доходів населення. А високий рівень доходів населення впливає на рівень заощадження та споживання. Споживання та заощадження виступають прямим та потенційним інвестуванням. А інвестиції, в свою чергу, є основою розвитку національного господарства. Саме тому координуючи процеси виробництва й розподілу, держава формує і спрямовує інвестиційні потоки на стратегічно важливі сфери розвитку, які є джерелом сталого розвитку національних соціально-економічних систем [23].

Для підтвердження висновків щодо ефективності функціонування тієї або іншої моделі ринкової економіки та визначення рівня втручання уряди у процеси виробництва й розподілу національного багатства виділяють країни з ліберальним типом національної економіки (наприклад, Сполучені Штати Америки, Великобританія); країни з соціально орієнтованою ринковою економікою та активною участю держави у процесах господарювання та розподілу національного доходу (наприклад, Швеція, Німеччина); країни з гібридною моделлю управління, в яких відбувається формування соціально орієнтованих інституцій національної економіки (наприклад, Україна, Білорусь, Казахстан).

Враховуючи результати аналізу стану продовольчої безпеки світу, можемо зробити висновок про існування прямого зв'язку між моделлю соціально-економічного розвитку та рівнем продовольчої безпеки країни.

Економічна модель має бути побудована таким чином, щоб мати економічні ресурси для забезпечення бідних прошарків населення достатнім заробітком або

землею. Для фермерів потрібно створити програми, що наділятимуть їх економічними стимулами для виробництва продуктів (пільги, кредитування тощо).

Урбанізація, в поєднанні зі змінами в доходах, зайнятості та способі життя, є однією з мега-трендів, що сприяють змінам в агропродовольчих системах та в усіх видах діяльності: від виробництва, розподілу та закупівель до поведінки споживачів. Після Другої світової війни багато регіонів світу почали стрімко урбанізуватися. В 1950 році частка міського населення у загальній чисельності населення планети становила 30%, а в 2021 року вже досягла 57%. За прогнозами, до 2050 року цей показник може досягнути 68%. У більшості регіонів таку динаміку спровокували структурні перетворення з переходом країн від переважно сільськогосподарського виробництва до диверсифікованішої національної економіки, збільшення кількості фабрик та зростання сфери послуг. Внаслідок цього населення сільських районів переїжджає в міста [24].

Ці зміни створюють не тільки нові виклики, але і можливості для доступу до доступного здорового способу харчування. Постає проблема збільшення доступності недорогих, високоенергетичних і глибоко оброблених продуктів харчування на ринку і витіснення дрібних фермерів з формальних ланцюгів поставок продовольства. Звичайно позитивом цієї тенденції можна відзначити збільшення робочих місць у ланцюгах поставок, збільшення різноманіття поживних продуктів.

«Середні» сегменти агропродовольчих систем, до яких відносять логістику, переробку та оптову торгівлю, можуть відігравати важливу роль в економічному розвитку середніх і малих міст, передмість та сел, близьких до міст, які можуть знизити вартість поживних продуктів харчування і збільшити можливості для отримання доходу. Нові інвестиції були особливо важливі та відкривають можливості для розширення малого та середнього бізнесу.

Ефективним може бути регулювання маркетингу харчових продуктів. Приклади місцевих ініціатив щодо створення більш здорового середовища роздрібною торгівлі продуктами харчування включають обмеження просування високоенергетичних продуктів з високим вмістом жиру, цукру та/або солі. Ще один

механізм – встановлення податків на висококалорійні харчові продукти та напої з високим вмістом жирів, цукрів та/або солі: у 85 країнах були введені податки на напої, підсолоджені цукром, а в 29 – на продукти з високим вмістом жирів, цукрів. Внаслідок цього зацікавленість покупців у придбанні шкідливих продуктів зменшилася. А це, в свою чергу сприяло зміщенню попиту у бік більш поживних продуктів харчування. Додаткові податки можуть бути стимулом для виробників для зміни складу продуктів, задля зменшення вмісту цільового компонента (наприклад, шкідливих жирів), тим самим збільшуючи їх харчову цінність та користь.

Маркування харчових продуктів дозволяє споживачам отримувати інформацію про поживні властивості та якість продуктів. З огляду на це, споживач приймає рішення про їх купівлю та споживання. Це допомагає змінити баланс у роздрібній торгівлі харчовими продуктами, в якій в даний час спостерігається надлишок нездорових (шкідливих) продуктів харчування. Важливою є підтримка магазинів, що пропонують здорові продукти харчування. Невеликі продовольчі магазини в кроковій доступності грають важливу роль в продовольчій безпеці домогосподарств, особливо для домогосподарств з низьким і середнім рівнем доходу. В таких магазинах споживачі частіше, ніж в інших торгових точках, купують високоенергетичні продукти з високим ступенем обробки та високим рівнем шкоди організму.

Ще в 2008 році в результаті європейського дослідження було підраховано, що до 10% харчових відходів, що виникають в ЄС, пов'язані з датою маркування. Неправильне тлумачення значення терміну зберігання, такі як «краще вжити до» або «термін придатності» може призводити до втрати їжі і відходів.

Оскільки дохід визнається основним чинником економічної доступності здорового харчування, грошові виплати, допомога важливі для бідних домогосподарств. Вони допомагають поліпшити структуру харчування сільського населення і диверсифікувати виробництво продуктів харчування в сільській місцевості за рахунок скорочення дефіциту ліквідності [25] .

2,5 мільярди людей споживають “вуличну їжу” щодня по всьому світу, тому важливо забезпечити санітарну безпеку та поживні властивості такої їжі. Неформальні вуличні торговці відіграють важливу роль у забезпеченні продовольством найбільш вразливих груп населення в країнах з низьким рівнем доходу: в Африці та Азії. Це особливо є актуальним в міських районах. Часто такими видами продуктів люблять поласувати під час обідніх перерв. Тому з метою забезпечення безпеки таких продуктів харчування важливими є: забезпечення водою прийнятної якості для приготування їжі, наявність чистих приміщень для приготування і споживання їжі, санітарні умови для працівників, санітарний контроль, інформування вуличних торговців і споживачів.

Усунення структурних гендерних нерівностей може відігравати фундаментальну роль у збільшенні економічного доступу до здорового харчування. В окремих країнах світу важливо розглядати зв'язок гендерної нерівності та нерівності доступу до продовольчих товарів. Наприклад, більшість транспортних систем в першу чергу орієнтовані на потреби подорожей чоловіків. Не менш важливим є стратегічний підхід до розташування міських закладів громадського харчування, що пропонують поживну та різноманітну їжу на маршрутах, якими користуються жінки для щоденних подорожей.

З позицій розвитку суспільства, продовольче споживання є однією з передумов відтворення і ефективного використання трудових ресурсів як однієї зі складових нормального функціонування держави. Людським ресурсом позитивних змін в майбутньому виступають діти та молодь. Неспроможністю задовольнити свої харчові потреби, діти та молодь зменшують свою здатність повною мірою повноцінно брати участь у побудові громадянського суспільства та участі у економіках майбутнього. Це призводить до втрати потенціалу. Індекс GHI 2023 підкреслює реальність того, що молодь страждає непропорційно через нищівний збій нинішніх продовольчих систем. Девід Ріган, що є головним виконавчим директором Concern Worldwide Global, заявив, що уряди повинні дозволити молодим людям у всьому світі привнести свою енергію та інновації, щоб визначити майбутні продовольчі та сільськогосподарські системи, покращуючи харчування,

одночасно посилюючи стійкість місцевих продовольчих систем до найбільших екологічних та кліматичних навантажень. Уряди повинні створити програми що сприятимуть покращення доступу молодих людей до виробничих ресурсів, провести реформування земельних та майнових права, дати можливість молоді вигідно та стабільно займатися сільським господарством, заохочувати молодь інформаційними проектами щодо продовольчої безпеки.

Вертикальне землеробство може забезпечити 80% попиту на продукти харчування в міських районах, а точне землеробство через використання штучного інтелекту, безпілотників, автономного машини і розумні системи зрошення можуть дати до 2050 року продуктивність зростає на 70%. Сучасні розробки охолодження та зберігання продуктів харчування допоможуть продовжити термін служби харчових продуктів.

Довгострокові економічні рішення боротьби з продовольчою кризою передбачають зменшення залежності від російського газу шляхом переходу на відновлювальні джерела енергетики. Наразі, приблизно половина населення світу має доступ до їжі за рахунок мінеральних добрив, які виробляються за допомогою природнього газу, в тому числі російського. Підвищення спроможності сфери сільського господарства в країнах Африки та диверсифікація торгівлі зерном – також один із шляхів вирішення проблеми. Існує дуже сильна відмінність серед регіонів між продуктивністю використання сільськогосподарських земель під впливом кліматичних факторів, під впливом якості насіння та методів обробки землі. Потрібно працювати над підвищенням спроможності регіонів самостійно та ефективно забезпечити себе врожаєм. Це може бути основою диверсифікації постачання їжі. Потрібно не забувати про інвестування у сферу пошуку шляхів виробництва органо-мінеральних добрив на основі перероблених поживних речовин. Росія є одним з найбільших експортерів добрив на основі нітрогену (15%) та займає 21% міжнародного експорту поташу (карбонат калію). Наслідком війни в Україні є перебіг з постачанням та санкції, що призводять до значного скорочення експорту добрива. Це в свою чергу провокує підвищення цін на їжу в країнах Південної та Північної Америки.

Є. Н. Крилатих та С. Н. Строкова зазначають, що для розробки стратегії глобальної продовольчої безпеки важливо провести її трансформацію. Зокрема, першим напрямом є формування виробничих резервів в країнах-нетто експортерів сільгосппродукції та створення товарних резервів в країнах-нетто імпортерів продовольства. Спочатку країни-експортери формують виробничі резерви, і при виникненні загрози дефіциту певних видів продовольства на світових ринках, вони можуть бути введені в дію. Далі потрібно створити додаткові елеваторні потужності по зберіганню зерна (приблизно на 10 млн т). Вони розглядатимуться як частина глобальної системи забезпечення продовольчої безпеки та матимуть умовну назву “світовий стратегічний резерв зерна” (ССРЗ). Управління стратегічними запасами можна покласти на міжнародні організації - ФАО та Всесвітню продовольчу програму. Для забезпечення гарантій по короткострокових, середньострокових і довгострокових контрактах між країнами та приватними компаніями можна створити Міжнародного зернового клірингового агентства (МЗКА) (International Grain Clearing Agency, IGCA). Наступним напрямком може бути створення системи для підтримки імпорту продовольства в країни, які є нетто-імпортерами. Автори зазначають, що велику роль відіграватиме поглиблення нинішньої системи міжнародного поділу праці у світовому сільському господарстві. Всі країни поділені на виробників (в меншій кількості), та споживачів (в більшій кількості). Необхідним кроком може бути розширення виробничих потужностей та доступу населення найбідніших країн до ринку продовольства. У бідних країнах більшість населення зайнято в сільському господарстві. За цих умов попит і пропозиція продовольства не відокремлені один від одного, і вироблена продукція споживається там же, де і вироблена. Рівні доходів і обсягу виробництва мають неоднорідний характер в залежності від домогосподарства, регіону або країни, і потрібно докласти зусиль задля врівноваження ситуації [26].

Розширення виробництва та розвиток сільського господарства, в країнах, що розвиваються, мають супроводжуватися розробкою і здійсненням стратегії продовольчої безпеки. Вона може бути спрямована на досягнення таких цілей:

- забезпечення необхідної кількості продовольства за рахунок власного виробництва, при цьому звертатися до імпорту лише за необхідності; продовольчу допомогу слід надавати лише у виняткових випадках;

- забезпечення доступу всіх індивідів до наявного продовольства за допомогою політики перерозподілу доходів, розширення зайнятості і збільшення споживання;

- підтримка стабільності продовольчого постачання, що можна здійснити за рахунок скорочення коливань пропозиції, розвитку транспортної інфраструктури, систем збуту, адекватного управління національними запасами продовольства.

В результаті скоординованої роботи по всіх зазначених напрямках можна створити глобальну систему, що буде здатна забезпечити новий рівень стабільності світових сільськогосподарських ринків.

2.2. Вплив національного регулювання та проектів міжнародних організацій на вирішення продовольчої проблеми

Більшість країн світу розробили та застосовують власні національні програми, спеціальні закони про продовольчу безпеку, а також дієві методи та інструменти регулювання продовольчого ринку для комплексного вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки у довгостроковій перспективі. Державне регулювання стратегічного планування продовольчої безпеки базується на системі принципів, підходів, нормативно-правових актів, інститутів та взаємодії між ними.

Основна частина продовольства споживається там, де воно зроблено але міжнародна торгівля продуктами харчування ведеться досить інтенсивно та відіграє важливу роль у формуванні продовольчої безпеки. Обсяг світового експорту продовольства складає більш 300 млрд. дол. у рік. Основні учасники міжнародної торгівлі продовольством - розвинуті країни, насамперед

Сполучені Штати Америки, Франція, Німеччина, Нідерланди. Приблизно 60% світового експорту й імпорту приходить на частку цієї групи країн. Приблизно третина закупівель і продажів продовольства приходить на країни Азії, Африки, і Латинської Америки. Частка країн з перехідною економікою складає лише біля 5%. Найбільше активно ведеться міжнародна торгівля зерною продукцією, а також м'ясними і молочними товарами, цукром. Головними постачальниками зерна є Сполучені Штати Америки, Канада, країни ЄС (в основному Франція), Австралія та Аргентина. На їхню частку приходить 9/10 світового експорту пшениці і кормового зерна. Країни - ведучі експортери продовольства є одночасно його великими покупцями. Так, США, забезпечивши собі, ключові позиції в постачаннях стратегічної продовольчої сировини, імпортують у великих кількостях фрукти й овочі, кава, какао, чай, спеції і ряд інших товарів.

Досвід забезпечення продовольчої безпеки у країнах ЄС на наднаціональному рівні передбачає розроблення стратегій, що спрямовані на діагностування існуючої ситуації щодо стану продовольчої безпеки тієї чи іншої країни та процес планування, який включає розробку програми дій, реалізацію та оцінку отриманих результатів і коригування стратегій. Стратегія продовольчої безпеки на національному рівні, як основне завдання кожної держави незалежно від її соціально-економічного рівня розвитку, здійснюється на основі реалізації комплексу методів, принципів та заходів державної аграрної політики щодо гарантування продовольчої безпеки. Стратегічне забезпечення продовольчої безпеки у ЄС включає застосування механізму захисту внутрішніх ринків та вітчизняного виробництва на основі механізмів наднаціонального цінового регулювання: цільові ціни, граничні (порогові) ціни, інтервенційні ціни, експортні субсидії та змінний імпорتنний тариф [27].

Фундаментальними принципами єдиної аграрної політики ЄС виступають єдність ринку, система фінансування та система преференцій країнам-учасникам Європейського Союзу. Надання фінансової допомоги може бути з бюджетів країн-учасників ЄС та автономних територій (автономні райони Італії, департаменти та райони Франції) або федеральних держав (землі Німеччини) з місцевих бюджетів.

Можна зробити висновок, що наднаціональна політика в аграрному секторі в ЄС щодо стратегічного забезпечення продовольчої безпеки спрямована на ефективну організацію продовольчого ринку, допомогу в реалізації надлишків продукції, підтримку доходів товаровиробників тощо. У країнах ЄС застосовуються цінні дотації на купівлю техніки, меліорацію земель, модернізацію ферм. Реалізація стратегії продовольчої безпеки у країнах ЄС ефективна завдяки врегульованій системі підтримки виробництва продовольства.

Модель успішного розвитку сільськогосподарського сектора демонструє також Єдина аграрна політика Європейського союзу (ЄАП), в яку в 2015 році було внесено низку змін, які передбачають переведення частини (4,5%) бюджетної підтримки від прямого субсидування до заходів з розвитку сільських територій. В даний час система прямого субсидування ЄС включає такі елементи: субсидії молодим фермерам, базову премію; компенсацію за реалізацію аграріями певних заходів з охорони навколишнього середовища [28].

На підтримку сільського господарства необхідна третина бюджету ЄС, при цьому весь бюджет ЄС становить близько 1% ВВП ЄС. Це є природним обмежувачем фінансової підтримки аграрного сектора Євросоюзу.

Зовнішньоторговельна політика відіграє важливу роль в системі підтримки аграрного сектора ЄС. Головними інструментами виступають тарифні й нетарифні заходи захисту внутрішнього ринку, експортні субсидії. Експортні субсидії здійснюються до більшості товарів, на які поширюється механізм цінової підтримки та покликані стимулювати вивезення товарів в треті країни, якщо внутрішні ціни в ЄС перевищують світові. У ситуації, коли ціни світового ринку перевищують внутрішньоєвропейські, правила Євросоюзу з метою стабілізації ринку дозволяють застосування експортні мита.

Уже в роки Великої депресії Сполучені Штати Америки першими почали проводити активну політику продовольчого регулювання з метою захисту національного ринку від іноземної конкуренції. На сьогодні, агропродовольчий комплекс США займає перше місце в економіці, забезпечуючи 25% ВВП країни та створює 30% робочих місць. Сільське господарство знаходиться на першому місці

на першому місці серед галузей економіки за обсягом капітальних вкладень в основні фонди. Продукція аграрного сектору Америки задовольняє потреби населення країни та навіть має тенденцію до збільшення експорту. Наприклад, у 2000 році він становив 50 млрд. доларів, а в 2008 році - вже 115 млрд. доларів. Міністерство сільського господарства є найбільшим керуючим органом федерального уряду. США першими реалізували кроки щодо управління сферою сільського господарства задля встановлення продовольчої безпеки у країні.

Державні програми США представляють собою комплекс заходів, що забезпечують виробників сільськогосподарської продукції захистом від ризиків: під час втрати доходів, розорення через катастрофи природного характеру тощо. Такі державні програми носять назву “safety net” (фінансову участь уряду у програмах страхування та забезпечення доходів). Також активно застосовуються програми підтримки сільськогосподарської продукції, які представляють собою підтримку цін і доходів, засновану на встановленні фіксованих цін.

В якості головної стратегічної мети уряд США розглядає необхідність зміцнення домінуючого становища сільського господарства в американській економіці. Необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки в довгостроковій перспективі уряд зазначає розширення ринків збуту продовольства та сільськогосподарської продукції. Реалізація можлива за трьома основними напрямками: розширення експортного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції; стимулювання американської зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства шляхом поліпшення санітарного та фітосанітарного стану в світі; допомога агропромислому сектору економіки в зміцненні його позицій на світовому ринку.

На сьогодні з'явилася група країн, що розвиваються, які при вдосконаленні своїх продовольчих політик зможуть скласти значну конкуренцію розвиненим державам на світовому ринку продовольчої продукції. “Нові агропродовольчі” країни мають різні підходи щодо розвитку сільського господарства, але кожна з них володіє потенціалом. Країни, що відносяться до ряду “нових агропродовольчих” (Бразилія, Марокко, Еквадор, Аргентина, ПАР, Малайзія, Тайланд, Чилі, Мексика)

вживають такі заходи для боротьби з продовольчою проблемою та підвищення сфери сільського господарства: збільшення інвестицій у розвиток інфраструктури сільського господарства, вигідні умови кредитування для фермерів, надання державних пільг, розвиток дрібного фермерства, сприяння залученню іноземних інвестицій, підтримка малозабезпечених верств населення, державні програми подолання голоду, інформаційні проекти щодо харчування [29].

Не дивлячись на всі зусилля, проблеми все ж існують. Так, угоди Світової організації торгівлі (СОТ) регулюють агропродовольчу сферу та створюють диспропорційність її розвитку. Сталося це через нерівномірний розподіл надання субсидій та нерівномірність доступу до технологій серед країн світу на користь розвинених країн. Варто зазначити що відкритість економік країн, що розвиваються, за таких умов призводить до зниження конкурентоспроможності дрібних фермерів цих країн та виробників продуктів харчування, залежності від імпорту, а в деяких державах і до загострення глобальної продовольчої проблеми. Саме на боротьбу з цією глобальною проблемою спрямований інший напрямок наднаціонального регулювання, а саме діяльність міжнародних організацій, що проводять моніторинг числа голодуючих та надають допомогу постраждалим країнам.

Отже, глобальна продовольча безпека є багатовимірним мінливим станом сучасного світу, що включає взаємодію багатьох суб'єктів та дію низки чинників. Це уряди, міжнародні організації, які надають технічну допомогу, фінансові ресурси, гуманітарну допомогу та координують ініціативи щодо продовольчої безпеки (структури ООН – Всесвітня продовольча програма (ВПП), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Світовий банк, МВФ та інші), організації громадянського суспільства, які захищають права та потреби людей, які страждають від нестачі їжі та недоїдання (асоціації споживачів, асоціації фермерів, благодійні організації тощо) [31].

У 1961 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй заснувала Всесвітню продовольчу програму (ВПП) як провідне агентство для реагування на

продовольчі надзвичайні ситуації та допомоги в боротьбі з голодом у всьому світі. Шість десятиліть потому ВПП має присутність у більш ніж 120 країнах і територіях для виконання нашої місії, надаючи життєво необхідну продовольчу допомогу людям, переміщеним внаслідок конфліктів і знедоленим через катастрофи, а також допомагати людям і громадам знаходити рішення, що змінюють життя, для вирішення багатьох проблем, з якими вони стикаються при створенні кращого майбутнього. ВПП на 100% є добровільно фінансовою організацією, що формує свої фінанси від пожертв. Завдяки проектам надання допомоги виснаженому населенню і надання продовольчої допомоги для побудови шляхів до миру і стабільності в конфліктних ситуаціях, ВПП ООН була удостоєна Нобелівської премії миру в 2020 році.

Організація формує: екстрені продовольчі пайки під час кризи, спеціальне харчування для голодних дітей у школах, надає продовольчі стимули, щоб заохотити сім'ї тримати своїх дівчат у школі, щоб вони мали змогу бути самостійними, надають харчування в якості оплати для людей, щоб відновити школи, дороги та іншу інфраструктуру в результаті конфліктів і стихійних лих. У найважчих голодних кризах правильна їжа в потрібний час може означати різницю між життям і смертю. ВПП ставить за завдання забезпечити кожній людині необхідну кількість та якість продуктів харчування, що необхідні для активного і здорового способу життя. З цією метою ВПП співпрацює з іншими організаціями ООН, зокрема Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку (МФСР) та Продовольчою і сільськогосподарською організацією (ФАО).

Провідна програма з мікрострахування ВПП - ініціатива R4 Rural Resilience - захищає близько 360 000 фермерських і скотарських сімей від кліматичних небезпек, які загрожують посівам і засобам існування в 14 країнах, включаючи Бангладеш, Сальвадор, Ефіопію, Фіджі, Гватемалу, Кенію, Мадагаскар і Зімбабве. У той же час ВПП працює з урядами 83 країн, щоб підвищити або побудувати національні мережі безпеки та чутливий до харчування соціальний захист, дозволяючи охопити більше людей, ніж можливо за допомогою екстреної продовольчої допомоги. Однак самої гуманітарної допомоги недостатньо. В ВВП

ззначають, що лише політична воля може покласти край конфліктам в таких місцях, як Ємен, Ефіопія і Південний Судан, і без твердого політичного зобов'язання стримувати глобальне потепління, як це передбачено Паризькою угодою, основні чинники голоду будуть продовжуватися [31].

Цілі сталого розвитку (ЦСР), також відомі як Глобальні цілі, були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку (див. додаток В). Сімнадцять Цілей взаємодоповнюють одна одну: дії в одній сфері також впливають на результати в інших, тому в розвитку мають бути збалансовані соціальна, економічна та екологічна стійкість. Країни зобов'язалися визначити пріоритетність прогресу для тих країн і спільнот, які найбільше відстають. Ціль сталого розвитку номер два (ЦСР 2) - це подолання голоду. В 2016 році Європейським Союзом, ФАО та ВПП була заснована Глобальна мережа проти продовольчих криз - це альянс учасників гуманітарної діяльності та розвитку разом, щоб запобігти продовольчій кризі, підготуватися до неї та реагувати на неї. ЦСР 2 охоплює три основні напрями, які є пов'язаними між собою, – це доступність збалансованого харчування, виробництво продуктів харчування та продуктивність сільського господарства.

Основні тези:

- забезпечення здорового й доступного харчування;
- ініціативи щодо зменшення кількості харчових відходів;
- забезпечення доступу до університетських приміщень (наприклад, лабораторій тощо) для місцевих виробників сільськогосподарської продукції та харчових продуктів;
- встановлення пріоритету закупівель продукції з місцевих стійких джерел;
- організування заходів з передавання знань для місцевих виробників сільськогосподарської продукції та харчових продуктів.

ФАО є міжурядовою організацією, до складу якої входять 194 держава-член, два асоційовані члени та одна організація-член – Європейський союз. ФАО організує регулярно Всесвітній продовольчий форум (ВПФ), і в 2024 році темою є

"Корисні продукти для всіх сьогодні та завтра". 16 жовтня є Всесвітнім днем продовольства, який 2024 року пройде під девізом "Право на продовольство". Під фокусом цього річних досліджень є питання того, що харчування має бути різноманітним, поживним, доступним та безпечним.

Стратегія ФАО спрямована на вирішення широкого кола взаємопов'язаних проблем: втрату біорозмаїття, деградацію землі та навколишнього середовища, опустелювання, потребу в доступній відновлюваній енергії, а також продовольчу та водну безпеку. На рівні країни розглядаються стратегії для реалізації плану 4 рівнів: нагодувати; нагодувати всіх; нагодувати всіх якісною їжею, яка не завдає шкоди організму людини; нагодувати всіх якісною їжею, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу та майбутнім поколінням.

ФАО допомагає своїм членам розробляти та здійснювати ефективні спільні стратегії на основі концепції та можливості підходу "Єдине здоров'я": розробка та реалізація програм, ініціатив у галузі біобезпеки, стимулюючої політики та, за потреби, нормативно-правової бази для забезпечення безпеки здоров'я від рівня співтовариств до національного та міжнародного рівня. ФАО широко використовує підхід "Єдине здоров'я" для захисту здоров'я людей, тварин, рослин та навколишнього середовища; для підтримки раціонального використання та збереження природних ресурсів; для полегшення доступу до безпечних та поживних продуктів харчування; для нарощування зусиль з адаптації до зміни клімату та пом'якшення його наслідків; забезпечення продовольчої безпеки; для боротьби з УПП; для сприяння стійкому рибальству та сільськогосподарському виробництву.

Діяльність ФАО у сфері торговельних угод полягає у наданні підтримки країнам для ефективного вироблення торговельної політики та участі у торговельних переговорах шляхом проведення досліджень, аналізу, навчання та обміну досвідом [32].

Global Agriculture and Food Security Program (GAFSP) - це багатостороння фінансова платформа, присвячена підвищенню безпеки харчових продуктів та харчування у всьому світі. Розпочата G20 після кризи цін на продовольство 2007-

08 років, GAFSP працює над створенням стійких систем сільського господарства та продовольства в найбідніших і найбільш вразливих країнах світу. З моменту свого створення в 2010 році Програма мобілізувала понад 2 млрд доларів США донорських коштів, щоб охопити понад 16,6 млн осіб. GAFSP надає фінансові та технічні ресурси - інвестиційні гранти, технічну допомогу, пільгові фінанси та консультаційні послуги - щоб вимагати керовані проекти вздовж харчового ланцюга, від ферми до столу.

Учасники міжнародного розвитку та гуманітарні установи, що займаються програмуванням продовольчої безпеки, зазнають серйозних недоліків у фінансуванні. На початку 2024 року, наприклад, ВПП повідомила про безпрецедентний дефіцит фінансування для своїх відповідей на продовольчі кризи в Йорданії, Пакистані, Танзанії та Ємені. Незважаючи на те, що загальна гуманітарна допомога збільшилася на 27% у 2023 році, залишається дефіцит фінансування у розмірі 52,4 мільярда доларів США - найбільший за всю історію. Стає зрозумілим, що для того, щоб бути більш ефективним, програмування продовольчої безпеки має виходити за рамки лише гуманітарної допомоги та включати адаптацію клімату, розвиток, розбудову миру та запобігання конфліктам. Побудова миру, зокрема, часто нехтується і рідко є явною метою гуманітарних програм.

Ми можемо спостерігати феномен використання їжі, як зброї: як зброї війни та політичного контролю. Прикладів багато, незважаючи на прийняття Радою Безпеки ООН резолюції 2417 в 2018 про захист цивільного населення, яка рішуче засуджує використання голоду як тактики ведення війни, а також незаконну відмову в гуманітарному доступі. Використання їжі для формування динаміки конфліктів набуло різних форм у різних контекстах. Як повідомляється, «Боко Харам» використовує доступ до продовольства в рамках своєї стратегії набору персоналу на північному сході Нігерії. У Венесуелі збройні сили та різні недержавні збройні групи, які здійснюють програми розподілу продовольства від імені держави, розподіляють поставки на основі лояльності до правлячої Єдиної соціалістичної партії Венесуели. У Сомалі дослідження показують, що аль-Шабаб

діє як «прото-держави» в деяких частинах країни, забезпечуючи продовольство та гуманітарну допомогу в місцях, де присутність уряду обмежена або відсутня.

Хоча гуманітарні втручання зовнішніх суб'єктів повинні бути деполітизовані, відповідно до гуманітарних принципів, а не бути частиною будь-яких політичних переговорів, насправді основні рушії продовольчої безпеки мають тенденцію взаємодії з політичними інтересами. Майже неможливо тримати гуманітарну продовольчу допомогу окремо від місцевої та національної політики, і взаємодія з політичними діями, навіть нелегітимними недержавними суб'єктами, цілком може бути неминучою.

2.3 Війна та продовольча криза: роль України у продовольчій безпеці

Початок війни в Україні 24 лютого 2022 року призвів до транскордонного та внутрішнього переміщення населення та руйнувань по всій країні. На кінець 2022 року в зоні інтенсивних бойових дій знаходилося близько 17,6 мільйонів людей, які потребували гуманітарної допомоги і захисту - в тому числі близько 6 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Завдано шкоди всій господарській діяльності в Україні, в тому числі сільському господарству - головному драйверу економіки. Збитки нанесені по цивільній інфраструктурі, включаючи збитки шахтам, нерозірвані боєприпаси на українській землі, пошкодження транспортної інфраструктури, а також обмеження на переміщення людей і товарів заважають фермерам обробляти свої поля, збирати врожай. Ведення сільського господарства дуже зросло у ціні. Оскільки війна триває, її руйнівні наслідки прогнозовано збільшаться.

За звітом ФАО, станом лише на листопад 2022 року збитки для сільського господарства вже склали 6,6 млрд. дол., і сукупні збитки досягли 34,25 млрд дол. (включаючи часткове або повне знищення машин і устаткування, складських приміщень, тваринництва, багаторічні культури, масштабні пошкодження

сільськогосподарських земель). Збитки завдані електроенергетиці Україні призвели до масових перебоїв у функціонуванні країни, критичний рівень енергопостачання вплинув на виробництво, зберігання, трансформацію, транспортування та дистрибуцію сільськогосподарської продукції.

Втрата сільськогосподарських активів, низькі доходи від продажу продукції і збільшення виробничих витрат від 25% до більше 50 відсотків як для рослинництва, так і для тваринництва - відображають глибоку кризу сектору. Активні бойові дії в східній та південній частині країни потребують перенесення виробництва овочів з традиційних до менш традиційних регіонів. Середнім фермерам терміново потрібен широкий спектр підтримки.

Стратегією національної безпеки України передбачено, що для гарантування достатку й безпеки громадян потрібні ресурси, які при залученні та ефективному використанні зовнішніх джерел можуть забезпечити стає і динамічне економічне зростання. З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави затверджено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Однією з цілей є подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства [33].

Близько третини українських полів залишаються непридатними для посіву через бойові дії, а 80 тис. квадратних кілометрів території України можуть бути заміновані. Це вносить значні корективи як в організацію сільського господарства в середині країни, так і зміна експорту на зовнішні ринки. Прогнозується, що експорт зерна потенційно скоротиться до 4 млн. тонн. Військові дії спричиняють глибокі економічні потрясіння, які і надалі впливатимуть на ліквідність агровиробників, зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах, зростання продовольчих цін та прискорення інфляції.

Згідно показників GFSI (англ. Global Food Security Index) у 2022 р. Україна здобула 26 місце в рейтингу серед європейських країн та 71 сходинку в світовому рейтингу серед 113 країн за оцінкою показників продовольчої безпеки. За

показником «Доступність продуктів харчування» Україна отримала 48,1 балів із 100 і посідає 93 місце у світі, та 26 місце з 26-ти країн Європи.

Основною метою продовольчої безпеки України є створення стійкої до загроз системи, що дозволила б забезпечити всі групи населення країни безпечними та якісними харчовими продуктами із урахуванням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування, виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, за рахунок власного виробництва та необхідного імпорту, що сприятиме формуванню фізично- та інтелектуально розвиненої людини [34].

Середня ціна на “кошик товарів” в Україні зросла на 5,8%. Зростання було найвищим у Херсонській області (на 36%), значна частина якої перебувала під окупацією росії. Середні зарплати до і після вторгнення, а також ціни на кошик продуктів харчування дозволяють оцінити Індекс доступності продовольства (ІДП). До вторгнення оцінка ІДП становила 12,4, а поточний показник ІДП становить 7,7. Це означає зниження купівельної спроможності середнього споживача в Україні на 37,9%. Це сигналізує про істотне зниження доступу до продовольства для населення України.

Вторгнення в Україну призвело до істотного зростання цін на основні продовольчі товари в Україні та її регіонах. Херсонська область показує зростання на 29,6%, Черкаська, Сумська, Миколаївська та Тернопільська області показали зростання на 13,1-10,3%. У цілому по Україні ціни на хліб, молочні продукти, борошно, м'ясо, овочі зросли на 5,6-34,5% в залежності від продукту.

На сьогодні в Україні існує ряд загроз продовольчій безпеці в окремих регіонах країни – це фізична недоступність окремих видів продовольства внаслідок руйнування ланцюгів їх виробництва (перевищення попиту над пропозицією). Відчутним є зниження купівельної спроможності окремих соціальних груп населення, а це в свою чергу призводить до неповноцінного харчування частини населення та обмежений доступ до продуктів харчування через введення воєнного стану в Україні. На думку гуманітарного координатора ООН в Україні Ніла Уолкера, щоб зарадити продовольчій незахищеності, необхідно 187 млн дол. гуманітарної допомоги щороку. Експерти ООН роблять висновки, що проблему

голоду в Україні не вирішити, якщо не вжити заходів для запобігання й вирішення конфліктів.

На сільське господарство, з урахуванням суміжних галузей, що розташовані на ланцюгу створення доданої вартості, припадає близько 20% ВВП України і більш ніж 40% загальних доходів від експорту. З точки зору ВВП і зайнятості сільське господарство є важливим сектором (близько 15% від загальної чисельності населення України задіяні в ньому), сільськогосподарські виробники забезпечують місцеве населення майже 100% споживання основних сільськогосподарських культур, овочів і не менше 80% споживання м'яса.

В 2024 році Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проєкт Стратегії продовольчої безпеки України, згідно з яким має намір у середньостроковій перспективі довести потенціал виробництва вітчизняної агропродукції до 200 млн т, а зернових і олійних культур — до 150 млн т. Таке нарощування виробництва рослинницької продукції в Україні стимулюватиме розвиток тваринництва та супутнє виробництво кормів та інших харчових продуктів (білків, спецжирів, молочної продукції, м'ясної продукції тощо) [35].

Іще одним перспективним напрямом просування продукції сільського господарства на зовнішніх ринках автори стратегії вважають виробництво self-brand — продукції для глобальних торговельних мереж і виробників продуктів харчування. Очікується, що сільське господарство у короткостроковій перспективі може стати найпривабливішим інвестиційним win-win портфелем, який оцінюється у \$57 млрд. При цьому найбільшими інвестиційними сегментами в міністерстві вважають «зелену» енергію та логістику (біометан, елеватори, іригаційні системи, «зелена» аграрна логістика); виробництво готової продукції (фрукти, молоко й молочна продукція, м'ясна продукція, овочі); виробництво техніки й ресурсів (засоби захисту рослин, азотні та комплексні добрива, сільськогосподарські продукти).

Через військову агресію відбулося блокування логістичних каналів збуту, що призвело до значного зниження обсягів експорту української аграрної продукції до країн Азії та Африки, та Китайської Народної Республіки. Це потребує

активізації переговорного процесу та пошуку шляхів, що сприятимуть відновленню експортного потенціалу України.

Незважаючи на тяжкі наслідки повномасштабної агресії для українського аграрного сектору та глобальної продовольчої безпеки, Україна намагається зберегти вирішальну ролі гаранта продовольчої безпеки. У 2021 р. Україна увійшла до складу Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО). Вперше в історії Міжнародну зернову раду (International Grains Council, міжурядова організація, діяльність якої покликана сприяти розвитку і зміцненню міжнародної співпраці щодо зернових культур між країнами-експортерами та імпортерами зерна) очолив представник України – заступник міністра економіки України – торговий представник України Т. Качка.

Влітку 2023 року завдяки зусиллям Генерального секретаря ООН і Президента Турецької Республіки Україна запустила Чорноморську зернову ініціативу. Росія використовує зерновий коридор як політичний важіль і кілька разів погрожувала вийти з ініціативи. Тому Україна запустила власну програму - “Зерно з України”, яка за українські та донорські гроші постачала зерно в країни Африки.

“Зерно з України” – гуманітарна продовольча програма, започаткована Президентом України Володимиром Зеленським 26 листопада 2022 року та презентована під час першого установчого Міжнародного саміту з продовольчої безпеки в Києві. За результатами установчого Міжнародного саміту програма “Зерно з України” зібрала підтримку близько 220 мільйонів доларів США. У співпраці зі Всесвітньою продовольчою програмою ООН Україна та країни-партнери програми визначають країни-реципієнти українського зерна серед країн, які відчувають гостру проблему нестачі продовольства. Понад 30 країн і міжнародних організацій приєдналися до програми “Зерно з України”. У рамках цієї програми Україна, країни-партнери та донори з приватного сектору постачатимуть українське зерно до країн Африки та Азії, які стикаються з

проблемами недоїдання та гострого голоду. Програма має сприяти подоланню гуманітарних та економічних наслідків світової продовольчої кризи, спричиненої загарбницькою війною Російської Федерації проти України. Суть програми “Зерно з України” (Grain from Ukraine) полягає в прямій закупівлі сільськогосподарської продукції країнами-учасниками проекту в українських виробників та її передачі до країн, які перебувають на межі голоду. Україна допомагає та консультує щодо можливостей закупівлі зерна на українському ринку. Пріоритет надається малим і середнім агрокомпаніям. Україна бере на себе допомогу в організації логістики (як внутрішньої, так і експортної). Партнери зобов’язуються організувати кінцевий пункт призначення допомоги, оплатити вартість зерна та узгодити обсяги поставок з українськими агровиробниками [36] .

З моменту запуску ініціативи Україна за участю ВПП відправила 170 тисяч тон пшениці до країн із найскладнішою продовольчою ситуацією, зокрема до Ефіопії, Ємену, Кенії та Сомалі. У планах розширити програму на Нігерію, Мозамбік, Судан, Малаві, Джибуті, Ліван, Мадагаскар, Мавританію та інші країни. У рамках програми планується відправити близько 60 суден із зерном до найбільш вразливих країн Африки. Метою є купування сільськогосподарської продукції в українських виробників і транспортувати її до країн, які перебувають на межі голоду.

Через високі ризики знищення продукції на території України, виникла ідея створення зернових хабів на території Африканських країн. За результатами офіційних візитів української делегації до країн Африки зацікавленість в зернових хабах для перевалки українського зерна на початку поточного року виказували Нігерія, Сенегал та Гана. Єгипет виявив зацікавленість в обговоренні можливості створення подібного логістичного центру на своїй території. Оман готовий розвивати торговельно-економічні зв’язки з Україною, але ця країна не є настільки впливовою порівняно з іншими країнами Затоки. Надмірна орієнтація ОАЕ на Росію та активне сприяння їй в обході санкцій ускладнюють розвиток відносин з Еміратами.

Для створення зернових хабів до країн висуваються певні умови, найважливіші з яких є:

1) український зерновий хаб не може бути у тих країнах, де є російська військова присутність чи в офіційному вигляді, чи у вигляді приватних військових компаній, чи країна йде у фарватері російської політики, чи допомагає обходити санкції.

2) при розміщенні зернових хабів варто надавати перевагу країнам, що підтримують Україну політично та дипломатично з початку російської агресії у 2014 році [37].

За оцінками Всесвітньої продовольчої програми ООН, лише в портах України через війну заблоковано майже 4,5 мільйона тонн зерна, що призначалося на експорт. Частину зерна, що було захоплено в Бердянську, Маріуполі і Херсоні, окупанти вивозять в РФ, або в окупований Севастополь. Далі вкрадене українське зерно росіяни продають за підробленими документами за кордоном (зокрема, у Сирію).

В умовах повномасштабної війни Україна здійснює експорт сільськогосподарської продукції з використанням річкового, залізничного та автомобільного транспорту. Важливим є запуск довгострокової програми збільшення пропускної спроможності транспортних шляхів через ЄС і насамперед підтримки розвитку постачань продовольства через Балтійський коридор. Це сприятиме взаємосумісності транспортних систем, збільшенню пропускної здатності пунктів пропуску, спроможності морських портів Румунії, Греції, Болгарії, Литви, Хорватії, Латвії та інших прибережних держав для безперервного транспортування сільськогосподарських вантажів з України та регіону, подальше спрощення регулятивних процедур перетину кордону між Україною та державами-членами ЄС.

До початку війни 24 лютого 2022 року робота ФАО в Україні була в основному орієнтована на присутність зі швидким реагування на надзвичайні ситуації пов'язані з конфліктом в східних частинах України в 2014-2015 рр. У 2022 році ФАО швидко збільшила свою присутність Організація зіткнулася з

численними проблемами, не в останню чергу через нестабільну ситуація з безпекою по всій країні. Разом з урядом та партнерами, ФАО розробила інноваційні способи розширення своєї діяльності у відповідь.

ФАО та її партнери зосередили свою гуманітарну допомогу на підтримку тому що непропорційно недооценили загрози на початку війни. Потрібна термінова підтримка для доступу до ресурсів, необхідних для відновлення сільського господарства. Галузі виробництва скоротили свої доходи під час війни: у вересні-жовтні 2022 року близько 32 відсотків домогосподарств, опитаних ФАО, повідомили про значні та/або різкі скорочення доходів (з 25% до понад 50%), 39-43% для сільських домогосподарств Донецької, Хмельницької, Київської, Львівська, Одеська, Сумська, Вінницька та Запорізька області. Це призвело до прийняття стратегій подолання кризи, таких як продаж виробничих активів, скорочення витрат на такі речі, як охорона здоров'я тощо.

У 2023 році головним пріоритетом ФАО в Україні є захист продовольчої безпеки і підтримка надання засобів до існування сільських сімей, одночасно підтримуючи продовольчу систему країни. ФАО намагається цього досягнути, підтримуючи виробничі потужності сільських громад та збереження функціональності національного забезпечення виробничих ланцюгів та виходу на ринки. Організація зосереджує свою роботу на трьох моментах: реагуванні на нагальні потреби сільських громад та захист майбутні сільськогосподарські кампанії; відновлення критичного сільськогосподарського виробництва та ланцюгів доданої вартості; підтримка постійного функціонування продуктивних харчових систем, сприяння місцевій, національній та глобальній продовольчій безпеці.

Отже, оскільки вторгнення Росії в Україну триває третій рік, гуманітарні наслідки для життя та засобів до існування продовжують поглиблюватися. Хоча втручання Всесвітньої продовольчої програми ООН і Європейського Союзу досягли успіху в зниженні світових цін на продовольство в цілому, наслідки залишаються в багатьох країнах, що розвиваються. Багато країн, особливо економіки з низьким і середнім рівнем доходу, все ще знаходяться в пастці

продовольчої кризи, викликаній війною. Україна, яку часто називають житницею Європи, є значним світовим експортером сільськогосподарських товарів, включаючи зерно та соняшникову олію. Вона відіграє ключову роль у задоволенні продовольчих потреб багатьох країн.

З тривалим порушенням сільськогосподарського виробництва, розподільних мереж і торгових шляхів триваючий конфлікт в одній з найбільш родючих країн світу загострив існуючі проблеми і створив нові перешкоди для забезпечення доступу до продовольства і поліпшення соціально-економічного благополуччя мільйонів людей. Біль бойових дій виходить далеко за межі України.

ВИСНОВКИ

Сьогодні ми живемо в час, який називають “полікризою”: посилення впливу зміни клімату, військових конфліктів, економічних потрясінь, глобальна пандемія, російсько-українська війна. Це все загострило соціальну та економічну нерівність, уповільнили або зневолювали результати попереднього прогресу у зменшенні голоду в багатьох країнах світу. Посилаючись на дані Глобального індексу голоду (GHI) 2023 року ми бачимо, що після багатьох років покращення показників до 2015 року прогрес у боротьбі з голодом у всьому світі залишається на місці. На сучасному етапі до проявів глобальної продовольчої проблеми можна віднести “прихований” голод і споживання шкідливих речовин разом з їжею, які в умовах глобалізації набувають всесвітнього масштабу та становлять не меншу загрозу для здоров'я населення, ніж загальноприйняті складові: голод та недоїдання.

Фізичні наслідки голоду. Світовий голод має далекосяжні наслідки для окремих людей, громад і народів. Голод може призвести до недоїдання, яке може викликати різні фізичні проблеми зі здоров'ям, включаючи низькорослий ріст, ослаблену імунну систему та підвищений ризик захворювань. Рішенням є зміцнення продуктів харчування необхідними вітамінами і мінералами є одним з найбільш ефективних способів поліпшення харчування населення.

Психічні ефекти голоду. Голод також має значні наслідки для психічного здоров'я, особливо для дітей. Діти, які недоїдають, можуть відчувати когнітивні затримки, труднощі з концентрацією уваги та поведінкові проблеми. Це може призвести до серйозних наслідків для здоров'я, таких як анемія, сліпота та пошкодження мозку. На додаток до його руйнівного впливу на сім'ї, недоїдання обмежує економічний потенціал країни, зменшуючи продуктивність її людей і збільшуючи витрати на охорону здоров'я. Прикладом вирішення є реалізація Програми “Зміцнення африканських переробників для фортифікації харчових продуктів” (SAPFF), що реалізується за партнерства TechnoServe, Partners in Food Solutions та Фондом Білла та Мелінди Гейтс - вони співпрацюють з продовольчими

компаніями Нігерії, Кенії та Танзанії, щоб покращити можливості з виробництва та продажу збагачених харчових продуктів для місцевих ринків.

Соціальні та економічні наслідки голоду. Голод також впливає на соціальний та економічний розвиток. Це може знизити продуктивність, знизити рівень освіти та збільшити витрати на охорону здоров'я. Крім того, голод може увічнити бідність і нерівність, створюючи цикл позбавлення. Потрібно вживати заходів для підтримки фермерів. Наприклад, в Гондурасі майже 30 000 виробників мають доступ до \$15,5 млн кредиту на ресурси, обслуговування ферм та інфраструктурні інвестиції. Після чотирьох циклів вирощування бобів фермери збільшили продуктивність в середньому на 54%, істотно збільшивши доходи і знизивши продовольчу незахищеність.

Провівши дослідження робимо висновок, що голод зростає в багатьох країнах, де економічне зростання відстає, особливо в країнах з середнім рівнем доходу і тих, які значною мірою покладаються на міжнародну торгівлю первинними товарами. Бідність і нерівність є одними з головних причин світового голоду. Незважаючи на те, що світ виробляє достатньо їжі для нашого глобального населення, він може бути недоступний для людей, які живуть у бідності, або тому, що він буквально не доходить до їхньої громади, або тому, що вони не можуть дозволити собі раціон з адекватними поживними речовинами. Вони також більш вразливі до наслідків економічних спадів і стихійних лих, які можуть ще більше посилити голод.

Зміни клімату та навколишнього середовища, включаючи вирубку лісів та деградацію ґрунтів, значно впливають на виробництво та доступність продуктів харчування. Крім того, суворі погодні явища, такі як посухи та повені, можуть знищувати врожаї та сприяти нестачі продовольства. За даними Всесвітньої продовольчої програми, 1,7 мільярда людей постраждали від екстремальних погодних і кліматичних катастроф за останнє десятиліття.

Конфлікти і переселення є важливими причинами світового голоду, особливо в регіонах, які постраждали від воєн і громадянських заворушень.

Конфлікти порушують виробництво, розподіл і доступ до продуктів харчування, що призводить до масового голоду і недоїдання.

Економічні фактори, включаючи торговельну політику та динаміку ринку, також сприяють світовому голоду, тому необхідно посилення міжнародних та національних заходів щодо прозорості та регулювання, щоб забезпечити справедливий розподіл доходів. Потрібно вдосконалити інструменти доступу до ринку та управління ризиками для дрібних фермерів, у тому числі для жінок-фермерів, щоб розширити можливості та зменшити волатильність доходів. Нерівномірний розподіл багатства, відсутність інвестицій у сільське господарство та нестабільні ціни на продукти харчування можуть вплинути на доступність продуктів харчування.

Стратегічною ціллю продовольчої безпеки є забезпечення населення країн безпечною, якісною і доступною сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством в обсягах, що забезпечують раціональні норми споживання харчової продукції. В результаті проведених досліджень індексу продовольчої безпеки бачимо, що Україна, попри значний аграрний потенціал, відстає за рейтингом.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що головним фактором прискорення сталого розвитку національної соціально-економічної системи є вибір траєкторії руху до соціально орієнтованої економіки. Для цього потрібно здійснювати активну підтримку з боку держави сільськогосподарського сектору.

Висока ефективність ліберальної та соціально-орієнтованої моделей розвитку може бути досягнута завдяки справедливому розподілу національного багатства. Це в свою чергу, сприятиме формуванню великого середнього класу. Середній клас буде в змозі забезпечити себе продовольством, формуватиме попит на ринку. Ці люди матимуть високий рівень енергії та здоров'я, зможуть ефективно працювати, завдяки чому економіка й надалі розвиватиметься. Економічне зростання будь-якої країни базується на розвитку всіх регіонів. Звичайно, досягти рівномірності важко - але це і є основою стабільності. Потрібно розробляти

стратегічні кроки ефективного управління розвитком продовольчих систем регіонів як процесів зміни соціально-економічних систем. Розвиток регіонів позитивно впливає на конкурентоспроможності всієї країни.

Вирішення світового голоду вимагає комплексного підходу, який враховує складний характер проблеми. Деякі потенційні рішення включають:

1. Підвищення продуктивності сільського господарства. Інвестиції в сільське господарство можуть збільшити виробництво продуктів харчування і сприяти продовольчій безпеці. Це включає в себе поліпшення доступу до технологій і навчання для фермерів і надання фінансових стимулів для збільшення виробництва.

2. Сприяння сталим харчовим системам. Стійкі продовольчі системи можуть допомогти зменшити вплив зміни клімату на виробництво продуктів харчування, забезпечуючи рівний доступ до поживних продуктів харчування. Це включає в себе сприяння агролісомеліорації, регенеративному землеробству та практиці сталого землекористування. Харчові переробники є невід'ємною частиною ланцюга поставок продуктів харчування і відіграють важливу роль у місцевому економічному зростанні, з потенціалом, щоб забезпечити позитивний вплив для дрібних фермерів, споживачів та інших суб'єктів продовольчої системи.

3. Підтримка вразливих груп населення. Цільова підтримка вразливих груп населення, включаючи жінок, дітей та біженців, може допомогти вирішити основні причини голоду.

4. Вирішення проблеми зміни клімату має вирішальне значення для зменшення впливу важких погодних явищ на виробництво та доступність продуктів харчування. Цього можна досягти завдяки зменшенню викидів парникових газів, просування відновлюваних джерел енергії та інвестування у стратегії адаптації клімату.

Від підтримки бідних верств населення в країнах, що розвиваються, отримують вигоду і заможні країни – зменшується наплив мігрантів у пошуку можливості себе забезпечити. Країни Близького Сходу переживають глибоку кризу, де забезпечення продовольством є надзвичайно гострою проблемою. Війна

між Ізраїлем та Газою відрізала від засобів існування мільйони людей. Політичний конфлікт має глибокі економічні наслідки, і світовій спільноті надзвичайно важко здійснювати кроки для розв'язання кризи в рамках політичної етики. Реалізується ряд гуманітарних програм направлених на забезпеченням продовольством регіону. Військові конфлікти провокують збільшення потоку біженців, тому на країни світу які їх приймають покладаються нові зобов'язання в забезпеченні їх продовольством.

Повномасштабне вторгнення Росії, незаконні та агресивні дії окупантів по відношенню до цивільного населення України, викрадення та вивезення продукції - все це має великий вплив на глобальну продовольчу кризу. Збереження торговельних потоків з Україною і зменшення залежності від Росії є життєво важливими для компенсації впливу війни на глобальну продовольчу систему. Наслідками воєнних дій для функціонування продовольчих систем є:

1) порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в сфері сільського господарства (виробництво, переробка, розподілом, споживанням та утилізація харчових продуктів);

2) ускладнений експорт української продукції на зовнішні ринки через блокування портів України (60 % сільськогосподарської продукції України експортується морем), що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції);

3) зрив посівної кампанії, що є особливо загрозливим, зважаючи на високі світові ціни на газ і, відповідно, міндобрива. Активні бойові дії наразі відбуваються в тих областях, де вирощують більшу частину пшениці (в Харківській, Одеській, Запорізькій). Сукупно це призведе до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових.

Впровадження технологій, інноваційних рішень (включаючи платформи електронної комерції для маркетингу, автоматизовані системи обробки сільськогосподарської продукції, її охолодження та вакуумного фасування), нові

способи та передові практики управління якістю харчових продуктів для зменшення втрат та скорочення відходів їжі є стратегічними інструментами трансформації продовольчих систем до сталого розвитку.

Високу результативність може показати залучення ФАО в якості консультантів представників агробізнесу та аграрної науки, що можуть поділитися досвідом використання передових технологій агропромислового виробництва, селекції та інновацій з країнами Африки та Азії. Крім цього, важливо просувати ідеї необхідності відходу від міжнародної торгівлі сільськогосподарською сировиною на користь збільшення частки готових продуктів харчування та борошна, які мають більший термін зберігання та менші витрати під час транспортування.

Світовій спільноті у найближчій перспективі необхідно вирішити питання щодо попередження кризових станів продовольчих систем, тому що будь-яку кризову ситуацію дешевше попередити, ніж потім ліквідувати її наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фернан Бродель. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. Том 1. - Структура повсякденності: можливе і неможливе. - К.: Основи, 1995. — 543 с.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека як системна категорія / Аграрна наука і освіта. — Київ, НАУ, 2002. — Т. 3. — № 1—2. — С. 87—91.
3. Саблук П. Т., Білорус О. Г., Власов В. І. Глобалізація і продовольство. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.
4. Бенсалах-Алауї А. Всесвітня продовольча безпека / А. Бенсалах-Алауї. — Париж, 1989. — С. 73-75.
5. Клименко Н.А. Регіональні аспекти продовольчої безпеки України. Ефективна економіка, Київ, 2020. - 9 с.
6. Залізнюк В. П. Дорожня карта заходів щодо формування системи державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. / Електронне “Державне управління: удосконалення та розвиток”, 2019. - С. 3.
7. Гойчук О.І. Понятійні аспекти продовольчої безпеки / Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Вип. 2. — Миколаїв, 2002. — С. 65—71.
8. Алішов, Г. Н. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. Економіка та управління національним господарством, 2017. - С. 13, 164—168.
9. Живко, З. Б., Даниленко, Н. Б., Стадник М. Є. Продовольча безпека України: теоретико-аналітичний огляд. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського, 2019. - С. 6, 15—23.
10. Іртищева, І. О., Рогатіна, Л. П., Ільницька, О. С. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної безпеки. Агросвіт, 2020. - С. 22, 3—8.
11. Шевченко, О. А. Екологічна та продовольча безпека як складові забезпечення економічної безпеки України у стратегічному форматі. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. - С 68, 110—117.

12. Кундєєва Г. О. Еко-соціально-економічна модель розвитку суспільства: продовольча безпека. Національний університет харчових технологій, Київ, 2017. - С. 3.

13. FAO. (2021). Global Food Security Index. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>.

14. Антонюк. С.Н. С. Подолинський про закон народонаселення Т. Р. Мальтуса. / Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8–10 квіт. 2009 р., Київ : КНЕУ, 2009. – С. 200–203.

15. Ткачук В. І., Кравчук Н. І., Кшньницька О. С. Соціально-економічні детермінанти продовольчої незахищеності населення. Соціальна економіка, політика, демографія. 2019 - 265 с.

16. Румик І. І. Методи економічного дослідження продуктового забезпечення. Агросвіт №12, 2015 - 25-28 с.

17. International Monetary Fund, Haver Analytics, Trading Economics? and World Bank Real Time Price estimates.

18. Л. В. Шинкарук. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропромислового комплексу України. Монографія. Київ, 2022. - 16-18 с.

19. The World Bank. Food security rapport May, 2024 (worldbank.org)

20. Global Hunger Index <https://www.globalhungerindex.org>.

21. Global Food Security Index. (2022). Retrieved from <https://impact.economist.com/sustainability/project/foodsecurity-index>.

22. Волошко Н.О., Шахова Ю.С. Аналіз рівня продовольчого забезпечення. Світове господарство та міжнародні економічні відносини. Випуск №50, 2020 - С. 4-7.

23. Сичевський М. П., Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Вознесенська Н. С. Сучасні моделі соціально-економічного прогресу і сталий розвиток продовольчої безпеки. Продовольчі ресурси. 2022. Т. 10. № 18. С. 193-206.

24. Колтун В.С., Бабінець О.П. Урбанізація та її вплив на розвиток публічного управління: понятійно-категорійний апарат. Державне управління, 2021. - С. 2-3.

25. Стариченко Є. М. Продовольча безпека країни як соціально-економічна категорія. Агросвіт. 2018. № 13. - С. 42–48.

26. Крилатих Е. Н. Соціально-економічні проблеми та розвиток аграрних ринків. - 2002 р. - 21 с.

27. План дій ЄС на п'ять років: на порядку денному — продовольча безпека (<https://www.rfi.fr/uk>).

28. Алексеева Я.В. Створення зони вільної торгівлі з ЄС та її наслідки для продовольчої безпеки. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. – № 1(53).– С. 47–50.

29. Малахова Л. В. Перспективні напрямки продовольчої політики “нових агропродовольчих” країн. Ефективна економіка № 3, 2014.

30. Урба С. І. Продовольча безпека в умовах глобалізації. Науковий вісник НТЛУ України. - 2010 - Вип. 20/12.

31. Населенню яких країн світу цього року загрожує голод. <https://www.slovoidilo.ua/2023/07/11/infografika/svit/naselennyu-yakux-krayin-svitu-czoho-roku-zahrozhuye-holod>.

32. <https://www.fao.org/>.

33. Розпорядження про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року. Київ, 2022.

34. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану від 24.03.2022.

35. Мінагрополітики розробило проєкт Стратегії продовольчої безпеки України. <https://interfax.com.ua/news/economic/970099.html>

35. Україна годує 400 млн людей у світі. URL: <https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>

36. Гончар М., Іщук О. Розвиток відносин України з контрибуторами глобальної продовольчої безпеки на Близькому Сході та в Африці. <https://analytics.intsecurity.org/ukraine-food-security/>.

Огляд зарубіжної літератури

1. World Hunger: 10 Myths. Frances Moore Lappé, Joseph Collins. 215. - 396 p.

From best-selling authors Frances Moore Lappé and Joseph Collins comes the 21st century's definitive book on world hunger. Driven by the question, "Why hunger despite an abundance of food?" Lappé and Collins refute the myths that prevent us from addressing the root causes of hunger across the globe. World Hunger: Ten Myths draws on extensive new research to offer fresh, often startling, insights about tough questions from climate change and population growth to genetically modified organisms (GMOs) and the role of U.S. foreign aid, and more.

2. The Global Food Economy: The Battle for the Future of Farming. Tony Weis. - 2007.

The current food economy is characterized by immense contradictions. Surplus 'food mountains', bountiful supermarkets, and rising levels of obesity stand in stark contrast to widespread hunger and malnutrition. Transnational companies dominate the market in food and benefit from subsidies, whilst farmers in developing countries remain impoverished. Food miles, mounting toxicity and the 'ecological hoofprint' of livestock mean that the global food economy rests on increasingly shaky environmental foundations.

3. The Economics of Food Security. Edited by the late Raghendra Jha, formerly Emeritus Professor of Economics, Arndt-Corden Department of Economics, Australian National University, Australia and Raghav Gaiha, Visiting

Scientist, Department of Global Health and Population, Harvard T.H. Chan School of Public Health, Harvard University, US. 2016. - 1,520 pp.

Professor Jha and Professor Gaiha address important issues of food security in their wide-ranging selection of the most influential published contributions in this area of study. Their comprehensive, original introduction discusses each article and places it within the context of twelve distinct themes, from which emerges a cogent view of the developing scholarly literature in this area and of the challenges that still remain. These volumes will provide ready access to major landmark contributions in food security and thus be of interest to all academics, policymakers, international organizations and students working in this area.

4. Transition to Agriculture 4.0 Under the Influence of the Fourth Industrial Revolution. Elena G. Popkova, Bruno S. Sergi. E-book. 2023

Food security is one of the primary concerns of humankind because it is at the very bottom of Maslow's hierarchy of needs and, therefore, determines the sustainability of the entire hierarchy as an embodiment of the socio-economic system. Describe the state of the food system for 2022.

5. Global Food Security. What Matters? Zhang-Yue Zhou. 300 Pages 107 B/W Illustrations Published December 20, 2019 by Routledge.

The book looks at food security from a socio-economic perspective. It offers a detailed and systematic examination of food security from its historical backgrounds, concepts and measurements, to the determinants and approaches to achieve food security. The book also introduces the key challenges and root causes of food insecurity. Through country-specific cases, the book highlights instances of both successful and disastrous national food security management and their outcomes. The invaluable learning experiences of these countries shed light on food security practices, and the straightforward demand-supply framework effectively guides readers in understanding food security issues.

6. Global Food Security: Emerging Issues and Economic Implications. Munir A. Hanjra (Editor). Charles Sturt University, Wagga Wagga Campus, Australia. 2013. - 298 pages

Global food security remains at ever greater risk. This is true despite greater concerns and robust actions by world political leaders such as the G8 Summit and other stakeholders worldwide. Pro-active public policies and programs are needed for enhancing food security and ending world hunger and poverty. This book spans the globe presenting leading research in food security and economic implications.

7. Universal Food Security. How to End Hunger While Protecting the Planet. Glenn Denning. Columbia University Press. 2023. - 448 pages/

This book provides an accessible guide to making healthy diets from sustainable food systems available to all. Glenn Denning bridges the divisive worlds of science, policy, and practice. He synthesizes the most relevant literature and shares personal perspectives and insights gained over four decades working in more than fifty countries, coupled with the real-world experience of hundreds of leading experts. Universal Food Security lays out key priorities—sustainable intensification, market infrastructure, postharvest stewardship, healthy diets, and social protection—and presents how to achieve food systems transformation.

8. Resilience and Food Security in a Food Systems Context. Béné, Christophe, Devereux, Stephen. Cham, 2023. - 413 pages

The foundation for this new approach is the recognition that in the current post-globalization era, the food and nutritional security of the world's population no longer depends just on the performance of agriculture and policies on trade, but rather on the capacity of the entire (food) system to produce, process, transport and distribute safe, affordable and nutritious food for all, in ways that remain environmentally sustainable. In that context, adopting a food system perspective provides a more appropriate frame as it incites to broaden the conventional thinking and to acknowledge the systemic nature of the different processes and actors involved.

9. Food Security, Agricultural Policies and Economic Growth. Long-term Dynamics in the Past, Present and Future. Niek Koning. 2017. - 284 pages.

The author sets out how the evolution of food security in different regions has been influenced by farm policy choices and how these choices were shaped by local societal characteristics, international relations and changing configurations in metropolitan countries. Separate chapters are devoted to the interaction of this evolution with debates on food security and economic growth and with international economic policies. The final chapters highlight the new challenges for global food security that will arise as traditional sources of biomass production and the more easily extractable reserves of fossil biomass become depleted or can no longer be used. Overall, the book emphasizes the inadequacy of current explanations with regard to these challenges. It explores what is needed to ensure a sustainable future and calls for a rethinking of these issues; a necessary reflection in today's unstable global political situation.

10. Cramon-Taubadel S. Russia's invasion of Ukraine – implications for grain markets and food security. Agrardebatten. 2022. URL: <https://agrardebatten.de/agrarzukunft/russias-invasion-of-ukraine-implications-for-grain-markets-and-food-security/>

The article describes Germany's reaction to Russia's invasion of Ukraine. Analysis of export potential of Ukraine and Russia was conducted, risk forecasts for the global food system were made.

Анотація кваліфікаційної бакалаврської роботи

“Resources and models for solving the global food problem”

The study of global food security is an important element in characterizing current trends in the development of the world economy and the formation of potential world economic ties. Understanding the key causes that are prerequisites for the emergence and exacerbation of food crises will contribute to the use of the most effective tools and mechanisms for ensuring food security at the global level. Assessment of the state of food security can be carried out using the global index of food security on the basis of which the rating of countries is carried out and the most immediate components of food security are identified. The state of food security at the global level is affected by crisis phenomena of various origins: economic, environmental, economic, political, etc., increasing the likelihood of hunger in some regions of the world. Climate change, the coronavirus epidemic and the Russian-Ukrainian war exacerbated the food crisis in the world. Limited imports of goods from Ukraine, dependence on resources from Russia, migration processes, humanitarian crisis in Gaza, uncontrolled consequences of climate change require rapid economic and political solutions. Ukraine is involved in the global structure of food supplies, so a full-scale invasion of Russia has significantly increased the dangers of deterioration of food security at the global level.

The world community, international organizations in recent years have set a goal to overcome hunger, and even observed positive dynamics. But, the decrease in indicators stopped. Today, programs to help those in need are being developed and implemented, and steps are being considered to eliminate the consequences of the food crisis and mechanisms for preventing the emergence of new crises.

Цілі сталого розвитку ООН на період до 2030 року:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;
- 8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
- 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
- 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
- 14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.